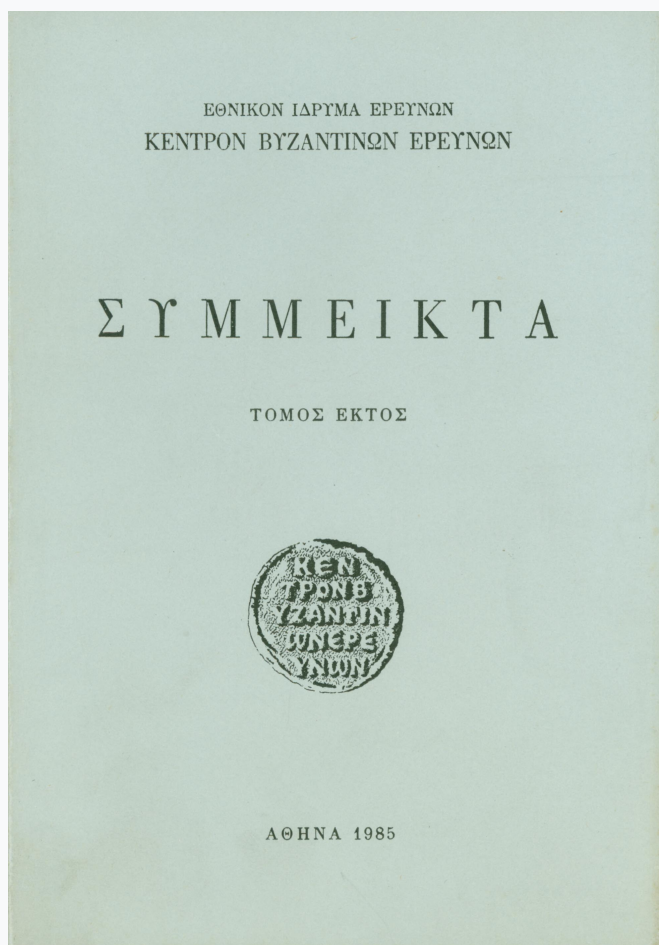

Byzantina Symmeikta

Vol 6 (1985)

SYMMEIKTA 6

Συμβολή στην ιστορία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς
Αὐτοκρατορίας (4ος-6ος αἰ.). Φιλολογικὲς πηγές

Σοφία ΠΑΤΟΥΡΑ

doi: [10.12681/byzsym.705](https://doi.org/10.12681/byzsym.705)

Copyright © 2014, Σοφία ΠΑΤΟΥΡΑ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΠΑΤΟΥΡΑ Σ. (1985). Συμβολή στην ιστορία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας (4ος-6ος αἰ.). Φιλολογικὲς πηγές. *Byzantina Symmeikta*, 6, 315–351. <https://doi.org/10.12681/byzsym.705>

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΒΟΡΕΙΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ (4ος - 6ος αί.).*

Φιλολογικές πηγές

Είναι δύσκολο νά κατανοήσει κανείς την πολιτική και έθνική διαφοροποίηση που συντελέστηκε στις βόρειες έπαρχίες τής βαλκανικής Χερσονήσου στὸν 7ο αἰώνα. ἂν δὲν ἐξετάσει μὲ προσοχή τὴν πορεία τῶν γεγονότων καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς στὴν περιοχή τοῦ Δούναβη κατὰ τοὺς τρεῖς προηγούμενους αἰῶνες¹. Τὸ δουναβικὸ *limes* θ' ἀποκτήσει ξεχωριστὴ σημασία ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου, δεδομένου ὅτι οἱ συχνές παραβιάσεις του ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν βαρβαρικῶν λαῶν θὰ ἔχουν ἄμεσο ἀντίκτυπο στὴ ζωὴ τῶν βορείων ἐπαρχιῶν μὲ ἐπικίνδυνες προεκτάσεις γιὰ τὴν πρωτεύουσα τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ διαχρονικὴ παρουσίαση, μέσα ἀπὸ κριτικὴ ἀνάλυση, τῶν γεγονότων ποὺ διαδραματίστηκαν στὸ βόρειο σύνορο τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὴν παράλληλη περιγραφή τῶν συνθηκῶν ποὺ δημιουργοῦσαν, θὰ συμβάλλει, πιστεύουμε, στὴν καλύτερη κατανόηση τοῦ σλαβικοῦ προβλήματος, τὸ ὁποῖο μὲ τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰ. ἀρχίζει νὰ παίρνει ἐπικίνδυνες γιὰ τὴν αὐτοκρατορία διαστάσεις. Ἡ ἐγκατάλειψη τῆς ὑπαίθρου, ἡ καταστροφή μεγάλων ἀστικῶν κέντρων καὶ φρουρίων, ἡ διαδοχικὴ μείωση τοῦ ντόπιου πληθυσμοῦ, ὁ ἐποικισμὸς πολλῶν περιοχῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης μὲ φυλές ἢ ομάδες βαρβαρικές, ἡ συρρίκνωση τῆς οἰκονομίας καὶ ἡ σταδιακὴ διαφοροποίηση τῆς ἐθνικῆς σύνθεσης τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι οἱ βασικοὶ παρά-

* Μιὰ πρώτη προσέγγιση τοῦ θέματος ἔγινε στὸ 5ο Διεθνὲς Συνέδριο Σπουδῶν ΝΑ Εὐρώπης, μὲ τὴν ἀνακοίνωση: *Les invasions barbares en Illyrie et en Thrace (IVe-VIe s.)*

1. Ὁ P. L e m e r l e, μολονότι ἀπὸ τὸν τίτλο τῆς ἐργασίας του «*Invasions et migrations dans les Balkans depuis la fin de l'époque romaine jusqu'au VIIIe siècle*» (*Revue Historique* 211/2 (1954), σελ. 265 - 308) φαίνεται ὅτι καλύπτει ὅλο τὸ φάσμα τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν τῆς πρώιμης βυζαντινῆς περιόδου, στὴ μελέτη τοῦ θέματος ἀντιπαρέρχεται μὲ πολὺ γοργὸ ρυθμὸ τὰ γεγονότα τῶν πρώτων αἰώνων γιὰ νὰ φθάσει καὶ νὰ ἐμμένει στὸ σλαβικὸ κυρίως πρόβλημα καὶ τὶς συνέπειές του. Στόχος μας εἶναι ἡ παρουσίαση μιᾶς ὀλοκληρωμένης εἰκόνας τῶν γεγονότων ποὺ ἔλαβαν χώρα στὴ μεγάλη γεωγραφικὴ-ἱστορικὴ ἐνότητα Ἰλλυρικοῦ καὶ Θράκης στοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ Βυζαντίου, σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῶν χρονογράφων τῆς ἐποχῆς, ἀνεξάρτητα δηλ. ἀπὸ τὴ διοικητικὴ τους διαίρεση καὶ ὑπαγωγή. Ἰδιαιτέρη ἐμφαση θὰ δοθεῖ στὶς βόρειες ἐπαρχίες ποὺ πρῶτες ὑπέστησαν τὶς ἐπιπτώσεις τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν.

γοντες που θα οδηγήσουν στην αποδυνάμωση του *limes* και στην απώλεια του ελέγχου της περιοχής από την αυτοκρατορία.

Huni in Halanos, Halani in Gothos, Gothi in Thaisfalos et Sarmatos insurrexerunt. Έτσι παρουσιάζει ο Άμβρόσιος (expos. Evang. Secundum Lucam X, 10) την άφιξη των Ούννων και τις συνέπειές της: έτσι έρμηνεύεται ή ακατάπαυστη κάθοδος προς το Δούναβη του ενός λαού μετά τον άλλο. Η άφιξη κάθε νέου ισχυρού φύλου κοντά στα σύνορα της αυτοκρατορίας προκαλεί αναστάτωση και ανασφάλεια στους λαούς που συναντά. Οι μεταξύ τους πόλεμοι, ή ανασφάλεια, και ή έλλειψη γής και αγαθών αναγκάζουν τους βαρβαρικούς λαούς να παραβιάζουν συχνά τα σύνορα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η παρουσία τους στο βόρειο σύνορό της έντείνεται από το β' κυρίως μισό του 3ου αι. Μεταγενέστερες πηγές μνημονεύουν συχνά επιδρομές μεμονωμένων ισχυρών λαών ή πολεμικές επιχειρήσεις ενώμενων σε συμμαχία μικροτέρων φύλων στις επαρχίες του Ίλλυρικού και της Θράκης. Άνάμεσα στους λαούς που κατονομάζουν (Γότθοι, Σουέβοι, Σαρμάτες, Κάρποι, Πεϋκες, Βαστάρνοι, κ.λ.π.) ιδιαίτερα αίσθητή κάνουν την παρουσία τους οι Γότθοι και οι Κάρποι. Λατίνοι και βυζαντινοί χρονογράφοι επισημαίνουν τις καταστροφές που προκάλλοϋσαν στην ύπαιθρο και στις δχυρωμένες πόλεις καταγράφοντας παράλληλα και τις απώλειες που επέφεραν στο ανθρώπινο δυναμικό των περιοχών που έπλητταν¹.

Άπό το τελευταίο τέταρτο του 3ου αιώνα οι ρωμαίοι αυτοκράτορες Αύρηλιανός, Πρόβος, Διοκλητιανός και Γαλέριος συνειδητοποιώντας τη στρατηγική σπουδαιότητα του δουνάβιου *limes*, εγκαινιάζουν μιὰ νέα πολιτική στην αντιμετώπιση του βαρβαρικού προβλήματος. Προβαίνουν σε διαδοχικές εγκαταστάσεις βαρβαρικών ομάδων ή φύλων νότια του Δούναβη μέσα δηλαδή στην επικράτεια της αυτοκρατορίας². Η συγκεκριμένη πολιτική πρωτοβουλία των τελευταίων ρωμαίων αυτοκρατόρων, συνδεδεμένη άμεσα με τις βαρβαρικές επιδρομές και τις δυσμενείς επιπτώσεις τους, θ' αποτελέσει την άπαρχή μιᾶς πάγιας πολιτικοστρατιωτικής τακτικής την όποία θα εφαρμόσουν και οι βυζαντινοί αυτοκράτορες, διαφοροποιημένη βέβαια κατά περίπτωση, στους επόμενους αιώνες. Η πρωτοβουλία αυτή, ό έποικισμός δηλ. περιοχών του Ίλλυρικού και της Θράκης σ' αυτή την πρώιμη φάση των βαρβαρικών επιδρομών, δέν άποσκοποϋσε στη λύση κάποιου δημογραφικού προβλήμα-

1. Ζώσιμος, 'Ιστορία Νέα, σελ. 15, 19, 26 - 27, 30 (Mendelssohn).— Script. Hist. Augustae III, σελ. 162, 224 - 226, 236, 238, 368 (Loeb Classical Library LCL).— Πέτρος Πιχτρίκιος, 'Ιστορίαι, σελ. 392 (Weidmann).

2. Script. Hist. Aug. III, σελ. 370, 372 (LCL, 263).— Ζώσιμος, σελ. 52 (Mendelssohn).— Amm. Marcellinus III, σελ. 90 (LCL, άρ. 331).— Eutropios IX, 25 (MGH, AA2).— Πρβλ. V. s. Beševliev, *Die protobulgarische Periode der bulgarischen Geschichte*, Amsterdam 1981, σελ. 60 - 61.

τος¹. Λόγοι στρατιωτικῆς καὶ ἀμυντικῆς κατεξοχὴν τακτικῆς ὑπαγόρευαν στοὺς ρωμαίους αὐτοκράτορες τὴν ἐγκατάσταση βαρβαρικῶν φύλων μέσα στὴν αὐτοκρατορία. Μὲ τὴν ὑποταγὴ καὶ τὴν ἀφομοίωση μέρους τοῦ πληθυσμοῦ τους θὰ πετύχαιναν ἀφενὸς κάποιο ἔλεγχο πᾶνω στὶς κινήσεις τους, ἀφετέρου καὶ κυριότερα τὴ διάσπαση καὶ τὴ σταδιακὴ ἀποδυνάμωσή τους. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία τῶν παραδουνάβιων ἐπαρχιῶν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἦταν ἀνθηρὴ, γεγονὸς ποὺ δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἐγκατάσταση ξένων λαῶν γιὰ τὴν ἐνίσχυσή της. Πηγὲς τῆς ἐποχῆς ὑπογραμμίζουν μὲ ἰδιαίτερη ἔμφαση τὴ γονιμότητα τῆς θρακικῆς καὶ παννονικῆς γῆς, τὴν πλούσια παραγωγὴ σὲ δημητριακὰ, τὴν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας καὶ τὴν ἄνθηση τοῦ ἐμπορίου μὲ τοὺς βαρβαρικοὺς λαούς².

I

Μετὰ τὶς νίκες τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων Διοκλητιανοῦ καὶ Γαλέριου ἐπὶ τῶν βορείων βαρβαρικῶν φύλων, τὴ διοικητικὴ καὶ στρατιωτικὴ μεταρρύθμιση, τὴν ἀνοικοδόμησι καὶ ὀχύρωση τοῦ δουνάβικοῦ *limes*, οἱ βαλκανικὲς ἐπαρχίαι θὰ γνωρίσουν μιὰ μακρὰ περίοδο σχετικῆς εἰρήνης, οἰκονομικῆς εὐημερίας καὶ κοινωνικῆς ἀνάπτυξης, ποὺ θὰ διαρκέσει οὐσιαστικὰ μέχρι τὸ 376, ὅταν οἱ Γότθοι πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Οὐννους θὰ ζητήσουν καταφύγιο σὲ ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας.

Καὶ κατ' αὐτὴ ὅμως τὴ μακρὰ εἰρηνικὴ περίοδο κατὰ τὴν ὁποία πράγματι δὲν γνώρισαν τὶς ἐπιδρομὲς καὶ λεηλασίαι τοῦ περασμένου αἰῶνα ἢ τῶν χρόνων ποὺ θ' ἀκολουθήσουν, οἱ ἐπαρχίαι τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης ἀναστατώθηκαν ἀρκετὲς φορὲς ἀπὸ εὐκαιριακὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς βαρβαρικῶν φύλων καὶ ἀπὸ διαδοχικὰς ἐπίσημες ἐγκαταστάσεις ὁμάδων τους πᾶνω στὰ ἐδάφη τους. Στὰ ἔτη 315, 316 καὶ 317 ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀποκτᾷ τοὺς τίτλους *Gothicus maximus* καὶ *Carpicus maximus* μετὰ ἀπὸ τὶς λαμπρὲς του νίκες ἐναντίον τῶν Γότθων καὶ Κάρπων ποὺ εἶχαν εἰσβάλλει στὴν αὐτοκρατορίαν³.

1. P. Charanis, *The Transfer of Population as a Policy in the Byzantine Empire*, Comparative Studies in Society and History 3 (1961), σελ. 141 κ.έ.; Τοῦ Ἰδίου, *Observations on the Demography of the Byzantine Empire*, Thirteenth Intern. Congress of Byz. Studies, Oxford (1966), σελ. 10 - 11.

2. Bl. Script. Hist. Augustae II σελ. 50 (LCL).— Ζώσιμος σελ. 24 (Mendelssohn).— *Expositio totius mundi et gentium*, LVII, σελ. 196 (ἔκδ. Rougé, Sources chrétiennes 124). Πρβλ. V. Velkov, *Les campagnes et la population rurale en Thrace au IVe - VIe siècles*, Byzantinobulgarica 1 (1962), σελ. 35 - 37.— Σοφίας Πατούρα, *Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καὶ οἱ λαοὶ τοῦ κάτω Δούναβη*.— *Συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν ἐμπορικῶν τους σχέσεων* (4ος - 6ος αἰ.)— *Φιλολογικὲς Πηγές*, Σύμμεικτα 5 (1983), σελ. 337 - 338.

3. Ion Barnea, *Din Istoria Dobrogei*, τόμος II, Βουκουρέστι 1968, σελ. 388

Λίγα χρόνια αργότερα (323) οί έπαρχίες Μυσία και Θράκη γνωρίζουν νέες καταστροφές και λεηλασίες μετά από εισβολή τών Γόθων, γρήγορα όμως απαλλάσσονται από την επικίνδυνη παρουσία τους χάρη στην έγκαιρη και δυναμική αντίδραση του Κωνσταντίνου¹. Στην εποχή του ίδιου αυτοκράτορα αναφέρονται από τις πηγές επιδρομές Ταϊφάλων και Σαρματών και επίσημη εγκατάσταση τών τελευταίων μετά από ήττα τους στη Θράκη².

Έξάλλου ο Κωνσταντίνος, μολονότι ή πολιτική του έναντι τών βαρβάρων δέν απέβλεπε στην ύποταγή τους αλλά κυρίως στην απομάκρυνσή τους από τὰ σύνορα τής αυτοκρατορίας, δέχεται στην αυτοκρατορία τούς ήττημένους κατά τόν έμφύλιο πόλεμο τών δύο σαρματικών φύλων, διασκορπίζοντάς τους στη Θράκη, Σκυθία, Μακεδονία και Ίταλία³. Συνεχίζει λοιπόν τη ρωμαϊκή πολιτική τής εγκατάστασης βαρβαρικών φύλων ή ομάδων μέσα στην επικράτεια τής αυτοκρατορίας. Αύτη την εποχή, φαίνεται πώς ή πολιτική αύτη αποκτά νέο περιεχόμενο και προσλαμβάνει μεγαλύτερες διαστάσεις που ή θα διαφανούν καλύτερα λίγο αργότερα όταν στα 348 ο γιός του Κωνσταντίνος θα δεχθεί στην αυτοκρατορία και θα εγκαταστήσει στην περιοχή τής Nicopolis ad Istrum τούς χριστιανούς γότθους του Ούλφιλν⁴. Το Βυζάντιο χρησιμοποιώντας στην έξωτερική του πολιτική τη νέα χριστιανική ιδεολογία, εύρεως διαδεδομένη σ' όλη την επικράτεια τής αυτοκρατορίας θα προσπαθήσει στο έξής όχι μόνο νά συγκρατήσει και νά απομακρύνει τούς βαρβάρους από τὰ σύνορά του, «mais plus souvent pour les désarmer, les convertir, les assimiler» όπως με σαφήνεια όρίζει τη νέα αυτοκρατορική πολιτική έναντι τών ξένων λαών ο P. Lemerle⁵.

Οί προαναφερόμενες άραιές και άποτυχημένες επιδρομές, φαίνεται πώς τουλάχιστο ως την εποχή του αυτοκράτορα Ίουλιανού δέν έπηρέασαν την οικονομική και δημογραφική ανάπτυξη τών βαλκανικών περιοχών. Η περιγραφή τής Μικρής Σκυθίας από τόν Σωζομενό⁶ τών έπαρχιών Μυσίας, Δα-

1. *Item cum Constantinus Thessalonica(e) esset, Gothi per neglectos limites eruperunt et vastata Thracia et Moesia praedas agere coeperunt tunc Constantini errore et impetu repressi captivos illi impetiata pace reddiderunt...* (Excerpta Valesiana, 21, έκδ. Teubner, σελ. 16).

2. Ζώσιμος σελ. 78 και 89 (Mendelssohn).

3. ... *Sed servi Sarmatarum omnes aduersum dominos rebellant, quos pulsos Constantinus libenter accepit et amplius trecenta milia hominum mixtae aetatis et sexus per Thraciam, Scythiam, Macedoniam, Italiamque divisit* (Excerpta Valesiana, 32, Teubner, σελ. 9).

4. Auxentius Durostorensis (έκδ. Kaufmann) σελ. 74 - 76; Φιλοστόργιος Έκκλ. Ίστορία II, 5, σελ. 17 - 18 (έκδ. J. Bidez).

5. P. L e m e r l e, ό.π., σελ. 273.

6. ... τοῦτο δὲ τὸ ἔθνος πολλὰς μὲν ἔχει καὶ πόλεις καὶ κώμας καὶ φρούρια, μητρόπολις δὲ ἔστι Τόμις, πόλις μεγάλη καὶ εὐδαίμων παράλιος, ἐξ εὐωνύμων εἰσπλέοντι τὸν Εὐξείνιον καλούμενον πόντον... (Σωζομενός, σελ. 263, έκδ. Bidez-Hansen).

κίας και Παννονίας από την *Expositio totius mundi et gentium*¹ και ή αναφορά του Λιβάνιου στο άνθοῦν τοῖς ἅπασιν ἔθνος τὸ Ἰλλυριῶν κατὰ τὴν ἐξιστόρηση τῆς εἰσβολῆς τῶν Σαρματῶν σὲ περιοχὲς τοῦ Ἰλλυρικοῦ (361 - 363)², μαρτυροῦν ὅχι μόνο τὴν οἰκονομικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνικὴ καὶ δημογραφικὴ ἀνάπτυξη ποὺ γνωρίζουν οἱ μνημονευθεῖσες περιοχὲς στὸ α' μισὸ τοῦ 4ου αἰ.

Ὡστόσο, ἡ μακρὰ περίοδος εἰρήνης ἀνάμεσα στοὺς Γότθους (κυρίαρχος λαὸς στὶς βορειοδουναβικὲς περιοχὲς στὸν 4ο αἰ.) καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς, εἶχε καὶ τὴν ἀρνητικὴ τῆς πλευρᾶ. Δημιούργησε στὴ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ διοίκηση τῆς Θράκης ὑπερβολικὸ αἶσθημα ἀσφαλείας καὶ τὴν ὁδήγησε σὲ πλήρη ἀδράνεια καὶ ἐφησυχασμό. Ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ αὐτοκράτορα Βάλη ἀρχίζει ἡ ἀντίστροφη μέτρηση γιὰ τὶς περιοχὲς τῆς βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἀποκαλυπτικὴ τῆς κατὰστασης ποὺ ἐπικρατεῖ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στὴ Θράκη εἶναι ἡ περιγραφή τοῦ Θεμίστιου, τῆς ὁποίας τὰ σπουδαιότερα σημεῖα θὰ μπορούσαμε νὰ συνοψίσουμε στὰ ἑξῆς: πλήρης ἀποδιοργάνωση τοῦ στρατοῦ, ἀπογύμνωση καὶ κατάρρευση τῶν φρουρίων, ἀδιαφορία καὶ ἀσυνδοσία τῶν στρατιωτικῶν διοικητῶν καὶ ἀξιωματῶν τῆς περιοχῆς³. Δεδομένης αὐτῆς τῆς κατὰστασης καὶ τῆς εὐνοϊκῆς γιὰ τοὺς ἐχθροὺς φυσικῆς διαμόρφωσης τοῦ Κάτω Δούναβη (ἑλῆ, διακεκομμένη ροὴ τοῦ ποταμοῦ, κόλποι κλπ.), ὅπως τὴν περιγράφει ὁ ἴδιος συγγραφέας⁴, ἦταν φυσικὸ οἱ Γότθοι νὰ ἐπιχειροῦν ἀπρόσκοπτα συνεχεῖς λαθραῖες ληστρικὲς ἐπιδρομὲς σὲ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἔσχυε ἀκόμη ἡ συνθήκη εἰρήνης ποὺ εἶχαν συνάψει μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς.

Καὶ ἐνῶ στὸ ἀποδιοργανωμένο σύνορο τοῦ Δούναβη οἱ «σύμμαχοι» Γότθοι προβαίνουν σὲ συχνὲς ἐπιχειρήσεις λεηλασίας, ἡ ἐσωτερικὴ κρίση ποὺ διέρχεται

1. . . . *Moesiam et Daciam, provincias sibi quidem sufficientes, frigora autem magna habentes, quarum civitas magna Naissus dicitur. Deinde Pannonia Regio, terra dives in omnibus, fructibus quoque et iumentis et negotiis ex parte et mancipiis.* . . (Expositio totius mundi et gentium LVII, σελ. 196, Rougé).

2. . . . διέβησαν τὸν Ἰστρον Σαυρομάται. . . κατέσυραν ἀνθοῦν τοῖς ἅπασιν ἔθνος τὸ Ἰλλυριῶν, μετήνεγκαν εἰς τὴν αὐτῶν μεγάλην εὐδαιμονίαν, ἔργον χρόνου μακροῦ. . . (Libanius Selected Works, I, σελ. 498, ἔκδ. A. F. Norman - Heinemann).

3. . . . τέως μὲν γὰρ ἐκ τῆς περὶ τὰς φρουρὰς ὀλιγορήσεως ἐπεπιστεύκεισαν οἱ πολέμιοι ἐπ' αὐτοῖς ἀτεχνῶς κεῖσθαι καὶ τὸν πόλεμον καὶ τὴν εἰρήνην, ὁρῶντες τοὺς μὲν στρατιώτας οὐ μόνον ἀνόπλους, ἀλλὰ καὶ ἀχίτωνας τοὺς πολλοὺς, καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασι καταπεπτωκότας· φρουράρχας δὲ καὶ ταξιάρχας ἐμπόρους μᾶλλον καὶ τῶν ἀνδραπόδων κατήλους, οἷς τοῦτο μόνον ἔργον προσέκειτο, πλεῖστα μὲν ὠνήσασθαι, πλεῖστα δὲ καὶ ἀπεμπολῆσαι· τῶν φυλακῶν δὲ ἐλαττωθῆναι τὸν ἀριθμόν, ὅπως ἂν γίνῃ τὸ κέρδος αὐτοῖς ἢ μισθοφορὰ τῶν ἐκλείπόντων· ταῦτα δὲ τὰ φρούρια κατεργηκότα, γυμνὰ καὶ ἀνθρώπων καὶ ὀπλων. . . (Θεμίστιος, σελ. 162, Dindorf).

4. Θεμίστιος, σελ. 163.

ἡ αὐτοκρατορία μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Προκόπιου ὀξύνει τὴν κατάσταση. Μονάδες Γότθων τάσσονται στὸ πλευρὸ τοῦ σφετεριστῆ, ἐπικαλούμενοι τὸ foedus τοῦ 332¹.

Στὴν περίοδο τῶν γνωστῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Βάλη ἐναντίον τῶν Γότθων (367 - 369) ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν ἡττα τοῦ Προκόπιου, οἱ περιοχὲς τῆς Θράκης στενάζουν οἰκονομικὰ κáτω ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ (σὲ τρόφιμα) καὶ τῆς συντήρησης τῶν στρατευμάτων του γιὰ τρία ὀλόκληρα χρόνια². Τὸ αἶσιο τέλος τῶν ἐναντίον τῶν Γότθων ἐκστρατειῶν καὶ ἡ μακρὰ παραμονή του στὴ Μυσία τῆς Θράκης, ἐπιτρέπουν στὸν αὐτοκράτορα νὰ ξεκινήσει τὸ ἔργο τῆς ἀναδιοργάνωσης καὶ ἀνασύστασης τοῦ δουναβικοῦ *limes*. Τόσο κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ ὅσο καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπιχειρεῖ ἓνα τεράστιο ἔργο ἀνοικοδόμησης μὲ τὴν ἐπισκευὴ ἢ τὴν ἐκ καινῆς ἀνέγερση φρουρίων. Παράλληλα φροντίζει γιὰ τὴν ἐπάνδρωση καὶ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸ τῶν στρατευμάτων μὲ ὅπλα καὶ βέλη καὶ μηχανήματα, ἅπαντα εἰς τὸ ἔσχατον ἐξητασμένα³. . . Καὶ νῦν παρατέταται μὲν ἡ εἰρήνη διὰ πάντων σχεδὸν τῶν μεθορίων, παρατέταται δὲ ἡ τοῦ πολέμου παρασκευή. Οἶδε γὰρ βασιλεὺς ὡς ἐκεῖνοι μάλιστα ἀληθεύουσιν ὅσοι μάλιστα εἰσὶ πρὸς τὸν πόλεμον ὑποτρεπισμένοι· γέμει δὲ ἡ μὲν ὄχθη φρουρίων, τὰ δὲ φρούρια στρατιωτῶν, οἱ στρατιῶται δὲ ὅπλων, τὰ δὲ ὅπλα κάλλους ἅμα καὶ ἀσφαλείας. . . οὔτε καὶ ἔξωθεν καὶ ἐνδοθεν ἡμᾶς εἰρήνη κατέχει. τοὺς πολεμίους μὲν ὁ τῶν ὅπλων φόβος, τοὺς στρατιώτας δὲ ὁ τῶν νόμων, διείργει δὲ Σκύθας Ρωμαίων οὐ ποταμός, οὐ τέναγος, οὐ θριγκία ταῦτα μὲν γὰρ ἂν τις καὶ διακόψει καὶ διαπλεύσειε καὶ ὑπερβαίη· ἀλλὰ φόβος ὃν οὐδεὶς πώποτε ὑπερέβη καταδεέστερον εἶναι πεπιστευκός. . .⁴

Αὕτῃ τῇ λαμπρῇ περιγραφῇ μᾶς παραδίδει ὁ Θεμίστιος γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ βορείου συνόρου γύρω στὰ 370. Δυστυχῶς αὕτῃ ἡ εἰκόνα δὲν ἔμελλε νὰ διατηρηθεῖ γιὰ πολὺ ζωντανή στὴ μνήμη τῶν συγχρόνων τοῦ συγγραφέα. Λανθασμένες πολιτικὲς πρωτοβουλίες πολὺ σύντομα θὰ τὴν ἀμαυρώσουν. Ἡ ἀνοργάνωτη μαζικὴ ἐγκατάσταση τῶν Βησιγότθων μέσα στὶς βόρειες ἐπαρχίες τῆς βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ ἡ ραγδαία ἐξέλιξη τῶν γεγονότων ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν⁵, θὰ ἐγκαινιάσουν μιὰ νέα ἐποχὴ γιὰ τὶς βόρειες ἐπαρχίες τῆς αὐτοκρατορίας καὶ θὰ σημαδέψουν τὴν τύχη τοῦ δυτικοῦ τῆς τμήματος

1. Γιὰ τὴν τύχη τῶν γοθικῶν μονάδων ποὺ συμμετεῖχαν στὴν ἐπανάσταση τοῦ Προκόπιου βλ. Herwig Wolfram, *Geschichte der Goten*, München 1979, σελ. 70-71.

2. Codex Theodosianus VII 4, 15, σελ. 318 (Mommsen 1, μέρος 2ο) Πρβλ. V. Velkov, ὁ.π., σελ. 41 - 42.

3. Θεμίστιος, σελ. 162 (Dindorf).

4. "Ο.π. σελ. 164 - 5.

5. Σωκράτης, Έκκλ. Ἱστορία IV, 34 col. 555 - 556 (P. G. 67). — Εὐνάπιος, Ἱστορία ἡ μετὰ Δέξιππον, σελ. 235 - 238 (ἐκδ. Dindorf, HGM 1). — Amm. Marcellinus III, σελ. 398 - 400, 402, 404 (LCL, 331). — Ζώσιμος, σελ. 175 (Mendelssohn). — Σωζομενός, σελ. 295 (Bidez-Hansen). — Ἰορδάνης, *Getica*, σελ. 92 (MGH AA, τόμ. V, 1).

(pars occidentis) αλλά μακροπρόθεσμα και εκείνη τοῦ ἀνατολικοῦ (pars orientis). Ἡ κακή διοίκηση τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Θράκης ἀπὸ τῆς μιᾶς, ἡ ἀπιστία και ἀπληστία τῶν προσφύγων γότθων ἀπὸ τὴν ἄλλη, θὰ διαψεύσουν τὶς προσδοκίες τοῦ αὐτοκράτορα γιὰ τὰ ὀφέλη ποὺ θ' ἀποκόμιζε ἡ αὐτοκρατορία ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασή τους σὲ ἐδάφη της, ποὺ θὰ ἦταν: ἡ ἐξασφάλιση ἐργατικῶν χειρῶν γιὰ τὶς ἔρημες και ἀκαλλιέργητες περιοχές, ἡ ἐνίσχυση και ἐπάνδρωση τῶν ἐπαρχιακῶν στρατευμάτων με βαρβάρους και ἡ ὥς ἐκ τούτου αὔξηση τῶν ἐσόδων τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ διαφύλαξη τῶν συνόρων ἀπὸ ἄλλους ἐξωτερικούς ἐχθρούς. Οἱ προσδοκίες τοῦ αὐτοκράτορα και ἡ ἐμπιστοσύνη του στὸ βαρβαρικό στοιχείο ἦταν τέτοια, ποὺ θεωρώντας τοὺς Γότθους καλύτερους φύλακες τῶν συνόρων ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἡμέλλει τοῦ λοιποῦ τοὺς Ῥωμαίων στρατιώτας αὐξῆσαι¹.

Ἡ ἐξέγερση τῶν Βησιγότθων τοῦ Φριτιγέρνη σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὸ πέραςμά τους στὴν αὐτοκρατορία προκαλεῖ τὴν πιὸ μεγάλη στρατιωτική, πολιτική και κοινωνική ἀναστάτωση ποὺ εἶχαν ὥς τότε γνωρίσει οἱ βορειο-βαλκανικές περιοχές. Τὴν πολυάνθρωπο, εὐδαίμονα και εὐανδρο Θράκη ἡ τῶν Σκυθῶν ἄπιστος και παράλογος ἐπανάστασις ἐξαπινάίως και παραχορῆμα τῆς διαβάσεως συντολμηθεῖσα και ἀνοιδήσασα κατεστόρεσεν ἐν τοσόνδε και καθημιάζειν ταῖς συμφοραῖς ὥστε χρυσὸν ἀποδειχθῆναι πρὸς τὰ Θράκια πάθη τὴν Μυσῶν παροιμιώδη λεία, ἀναφέρει σ' ἓνα σημεῖο τῆς δραματικῆς του ἀφήγησής ὁ ἱστορικός Εὐνάπιος, δίνοντας ἔτσι τὸ μέτρο τῆς αἰφνίδιας και δυσμενοῦς τροπῆς ποὺ πῆραν τὰ πράγματα. Ὁ ἴδιος συγγραφέας, προσδιορίζοντας στὴ συνέχεια τὸ μέγεθος και τὸ εἶδος τῆς καταστροφῆς, ὑπογραμμίζει τὴ διάσωση τῶν πόλεων χάρις τὰς τείχαις και τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα σὲ ἀντιπαράθεση με τὴν ὀλοσχερὴ καταστροφή ποὺ ὑπέστη ἡ ὕπαιθρος².

Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος, σύγχρονος μετὰ τὰ γεγονότα συγγραφέας, προσδίδοντας στὴν ἐξιστόρησή τους τὸν πιὸ δραματικὸ τόνο, ἐπιβεβαιώνει τὸν Εὐνάπιο σχετικὰ μετὰ τὴν καταστροφή τῆς ὕπαιθρου και τὸν ἀποδεκατισμὸ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀνοχύρων χωριῶν. Σύμφωνα μετὰ τὴν ἀφήγησή του, ὅλα τὰ γοτθικά φύλα τῆς Θράκης, ἐνωμένα και ἔχοντας ἐπικεφαλῆς τὸν Φριτιγέρνη και ὁδηγοὺς αἰχμαλώτους ἢ δυσαρεστημένους ντόπιους, ἐπιδίδονται μετὰ ἀγριότητα σὲ καταστροφές και λεηλασίες ὅλων σχεδὸν τῶν περιοχῶν τῆς ὕπαιθρου και στὸν ἀφανισμό τοῦ πληθυσμοῦ ἀδιακρίτως φύλου και ἡλικίας³. Περιγράφοντας μετὰ κάθε λεπτομέρεια τὶς ἐχθρικές ἐπιχειρήσεις τῶν Γότθων στὴ Θράκη

1. Σωκράτης, Ἐκκλ. Ἱστορία IV 34, 4 4 col. 556 (P.G. 67).

2. Εὐνάπιος, σελ. 237 - 238 (HGM 1).

3. Amm. Marcellinus III, σελ. 424 (LCL, 331). Ἀξίζει νὰ ἐπισημάνουμε ἐδῶ ὅτι τὶς συχνές μετακινήσεις τῶν Γότθων μέσα στὴ Βαλκανική και τὴν προσέγγιση τῶν χωριῶν διευκόλυνε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ ἀνεπτυγμένο ὁδικὸ δίκτυο τῆς περιοχῆς, τὸ ὁποῖο θὰ παίζει παρόμοιο ρόλο και στοὺς ἐπόμενους αἰῶνες.

κατὰ τὰ ἔτη 376 - 378, ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων ὅτι ὁ Φριτιγέρνης, διαπιστώνοντας τὴν ἀπειρία καὶ ἀνικανότητα τῶν στρατευμάτων του νὰ ἐκπορθήσουν φρούρια καὶ ὀχυρωμένες πόλεις, τοὺς δίνει ἐντολὴ νὰ στραφοῦν στὴν ὑπαιθρο καὶ κυρίως σὲ εὐφορες περιοχές¹.

Ὁ ἀγροτικὸς λοιπὸν πληθυσμὸς καὶ ἡ οἰκονομία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς βαλκανικῆς Χερσονήσου δέχονται τὸ πρῶτο βαρὺ πλήγμα. Ἡ θέση τους ἐπιδεινώνεται ἀκόμη περισσότερο μὲ τὴν προέλαση πρὸς τ' ἀνατολικά μιᾶς ἄλλης μεγάλης βαρβαρικῆς ὁμάδας ποὺ εἶχε περάσει τὸ Δούναβη κρυφά, ἐπωφελούμενη ἀπὸ τὴν ἀνώμαλη κατάστασις ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸ βόρειο σύνορο. Πρόκειται γιὰ τὸν ἰσχυρὸ συνασπισμὸ Ὁστρογόθων, Οὐννων καὶ Ἀλανῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς Ἀλάθεο καὶ Σάφρακα, οἱ ὁποῖοι προηγουμένως δροῦσαν στὸ Ἰλλυρικὸ χωρὶς σταθερὴ ἔδρα ἀλλὰ σὰν *vastatorii globi*². Τὸ 377 ἐνώνονται μὲ τοὺς Βησιγόθους τοῦ Φριτιγέρνη, οἱ ὁποῖοι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ διέρχονται μεγάλη κρίσις ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τροφίμων καὶ τὴν πίεσις τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων. Τοὺς δέχονται σὲ συμμαχία *spe praedarum ingentium*³, ἡ ὁποία θὰ μείνει σὲ ἰσχὺ καὶ μετὰ τὴ μάχη τῆς Ἀδριανούπολης. Στόχος τῶν συντονισμένων τους πλέον ἐνεργειῶν θὰ εἶναι καὶ πάλι οἱ πλούσιες ἀγροτικὲς περιοχές καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς ὑπαιθρου⁴.

Οἱ μεγάλες πόλεις ἀντίθετα, τὰ φρούρια καὶ ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς σ' αὐτὴ τὴν πρώτη σοβαρὴ κρίσις ποὺ διῆλθαν οἱ βαλκανικὲς περιοχές, φαίνεται πῶς δὲν ὑπέστησαν σημαντικὲς καταστροφές ἢ ἀπώλειες. Καμιὰ πηγὴ δὲν μνημονεύει ἄλωση καὶ καταστροφὴ πόλης ἢ φρουρίου. Στὴν προσπάθειά τους πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Ἀδριανούπολης νὰ περικυκλώσουν καὶ νὰ πολιορκήσουν μεγάλες πόλεις (Beroe, Adrianopolis, Nicopolis κλπ.) οἱ Βησιγόθοι ἀπέτυχαν καὶ ὑπέστησαν μεγάλη ἥττα ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ διοικητὴ τῆς Θράκης Σεβαστιανό, ὁ ὁποῖος στὴ συνέχεια τοὺς ἀφαίρεσε καὶ τὴν πλούσια λεία τῶν ἐπιδρομῶν τους⁵. Ἀπόδειξη τῆς ἀνικανότητάς τους νὰ κυριεύσουν ὀχυρωμένη πόλη ἀποτελεῖ κυρίως ἡ ἀποτυχία τους νὰ ἐκπορθήσουν τὴν Ἀδριανούπολη, μολονότι ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς κατήγαγαν τὴν πιὸ λαμπρὴ τους νίκη ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν⁶. Ἐξάλλου, μετὰ τὴ νίκη τους στὴν Ἀδριανούπολη ἐνωμένοι

1. Amm. Marcellinus III, σελ. 422 (LCL, 331).

2. Σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο καὶ τὸν τόπο εἰσβολῆς τῆς μεγάλης οὐννο-γοτθο-αλανικῆς ὁμάδας στὴν αὐτοκρατορία βλ. H. W o l f r a m, ὁ.π., σελ. 139 - 140. Γιὰ τὴ δράση τους στὸ Ἰλλυρικὸ βλ. L á s z l ó V á r a d y, *Das letzte Jahrhundert Pannoniens 376 - 476*, Amsterdam 1969, σελ. 32 - 33.

3. Amm. Marcellinus III, σελ. 436. Ὅλη τὴ σειρὰ τῶν γεγονότων ποὺ προηγήθηκαν τῆς μάχης τῆς Ἀδριανούπολης βλέπε H e r w i n g W o l f r a m, ὁ.π., σελ. 141 - 148.

4. . . . *agros vero fertiles late distentos et longe, ad extremam vastare penuriam, cultoribus caesis aut captis* (Amm. Marcel. III, σελ. 500).

5. Amm. Marcellinus III, σελ. 458, 460 (LCL, 331).

6. Amm. Marcellinus III, σελ. 472, 480. Πρβλ. H. W o l f r a m, ὁ.π., σελ. 148 - 150.

ὅπως προαναφέραμε με Ἀλανοὺς καὶ Οὐννοὺς, ἐνῶ ἐπιδίδονται με ἀγριότητα στὴ λεηλασία καὶ ἐρήμωση τῶν εὐφορῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τῆς Περίνθου, ἀδυνατοῦν νὰ πολιορκήσουν τὴν ἴδια τὴν πόλη¹.

Ἡ ἀδυναμία τους βέβαια νὰ κυριεύσουν πόλεις καὶ φρούρια στοίχισε ἀκριβὰ στὴν ὑπαιθρο καὶ τοὺς ἀγροτικοὺς οἰκισμοὺς, τοὺς ὁποίους μποροῦσαν νὰ προσεγγίσουν. Φορολογικὸς νόμος τοῦ 377 περιέχει εὐνοϊκὲς διατάξεις γιὰ τὶς ἐπαρχίες Μικρὰ Σκυθία καὶ Κάτω Μυσία, γεγονὸς ποὺ ἐπιβεβαιώνει τὴν οἰκονομικὴ τους κατάρρευση². Τὶς ἴδιες ἐπαρχίες λίγα χρόνια πρὶν, ὁ αὐτοκράτορας Βάλης δὲν δίσταζε, ἐκδίδοντας φορολογικὰ διατάγματα καὶ νόμους, νὰ τὶς ἐπιβαρύνει διαρκῶς με οἰκονομικὲς καὶ ὑλικὲς συνεισφορὲς γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμό τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ὀχύρωση τοῦ *limes*³.

Μεγάλη οἰκονομικὴ κρίση κατὰ τὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο διέρχονται ἐπίσης οἱ ἐπαρχίες τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Οἱ συνεχεῖς βαρβαρικὲς ἐπιδρομὲς καὶ τὰ αὐστηρὰ φορολογικὰ μέτρα τοῦ *praefectus praetorio Probus* καθιστοῦν παροιμιώδη τὴν οἰκονομικὴ κατὰστασι τῆς Παννονίας⁴. Οἱ συνθήκες ποὺ εἶχαν δημιουργηθεῖ στὶς ἀνατολικὲς κυρίως ἐπαρχίες τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἀπὸ τὶς ἐφόδους τῶν ἰσχυρῶν βαρβαρικῶν φύλων ἦταν τέτοιες ποὺ, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ζώσιμος, κατέστησαν εἰς ἀνάγκην τὸν βασιλέα Γρατιανὸν ἐνδοῦναι σφίσιν, ἀπολιπούσαις τὰ ἐν Κέλτοις, διὰ τοῦ Ἰστρου Παιονίαν καὶ τὴν ἄνω Μυσίαν καταλαβεῖν. Σκοπὸς καὶ βασικὸ τοῦ μέλημα ἦταν ν' ἀπαλλάξει τὶς ἐπαρχίες τῆς συνεχοῦς τούτων ἐφόδου⁵. Ὁ μεγάλος κίνδυνος ποὺ ἀπειλεῖ τὸ σύνορο τοῦ Δούναβη μετὰ τὴ μάχη τῆς Ἀδριανούπολης καὶ ἡ ἀνεμπόδιστη σχεδὸν διέλευση βαρβαρικῶν ἐθνῶν ἀπὸ τὸ Ρῆνο, τὴν ἴδια ἐποχὴ, τὸν ὑποχρεώνουν νὰ ἐπισπεύσει τὴν ἐκλογὴ συναυτοκράτορα. Ἀποκαλυπτικὴ ἡ εἰκόνα ποὺ μᾶς παρέχει ὁ Ζώσιμος: *Θράκης μὲν ὑπὸ τῶν ἐφεστώτων ταύτῃ βαρβάρων κατεχομένης καὶ τῶν περὶ Μυσίαν καὶ Παιονίαν τόπων ὑπὸ τῶν ταύτῃ βαρβάρων ἐνοχλουμένων τῶν δὲ ὑπὲρ τὸν Ρῆνον ἐθνῶν ἀκωλύτως ταῖς πόλεσιν ἐπιόντων, αἰρεῖται τῆς βασιλείας κοινῶν Θεοδοσίον*⁶.

1. . . . *fixis iuxta Perinthum castris, ipsam quidem urbem cladum memores pristinorum nec adire nec temptare sunt ausi, agros vero fertiles late distentos et longe ad extremam vastavere penuriam cultoribus caesis aut captis.* . . (Amm. Marc. III, σελ. 500).

2. Cod. Theodosianus VII, 6, 3, σελ. 325 (Mommson I, 2).

3. Βλέπε πρὸ πάντων, σελ. 320.

4. *Ecce scimus fame laborasse Italiam et Africam. Siciliam et Sardiniam. dicant mathematici, si omnes hi unum fatum habuerunt, cum inter centum nec duorum sibi fata convenire posse dicantur, erubescant et taceant et deo subplices manus tendant, in cuius potestate sunt omnia, sed in hoc forte subreptum est fati. quid dicemus de Pannonia, quae sic erasa est, ut remedium habere non possit?* (Ps. Augustinus, Quaestiones 115, 49, CSEL 50, σελ. 334). Πρβλ. L. Váradý, *ὁ.π.* σελ. 33 - 36.

5. Ζώσιμος, σελ. 189 (Mendelssohn).

6. Ζώσιμος, σελ. 179 - 180.

Δεδομένης αὐτῆς τῆς συγκυρίας, ὅπως τὴν παρουσιάζει ὁ Ζώσιμος, καὶ ἐπὶ πλεόν τῆς ἀποδιοργάνωσης τῶν στρατευμάτων, τῆς οἰκονομικῆς καταστροφῆς καὶ τῆς μείωσης τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ Θεοδόσιος, αὐτοκράτορας πλεόν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος, ὑπογράφει στὰ 382 τὴ γνωστὴ συνθήκη εἰρήνης μὲ τὴν ὁποία ἐγκαθιστᾷ τοὺς Γότθους στὴ Θράκη ἐπίσημα ὡς συμμάχους¹. Μολονότι ὁ πανηγυριστὴς του Θεμίστιος προσπαθεῖ νὰ προσδώσει στὴν πολιτικὴ του ἔναντι τῶν Γότθων ἓνα νέο ἰδεολογικὸ περιεχόμενο², εἶναι σαφές ὅτι λόγοι ἱστορικῆς ἀναγκαιότητας τοῦ ὑπαγορεύουν τὴν παραπάνω ἀπόφαση. Οἱ ἔρημες ἀπὸ πληθυσμὸ ἀγροτικὲς περιοχὲς ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἐργατικὰ χέρια, ἐνῶ ὁ ἀπογυμνωμένος στρατὸς χρειάζεται ἐνίσχυση καὶ ἐπάνδρωση ἔστω καὶ ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν βαρβάρων. Μέσα ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα-ἐρωτήματα ποὺ παραθέτει ὁ Θεμίστιος γιὰ νὰ αἰτιολογήσει τὴν δῆθεν *φιλανθρωπίαν* τοῦ αὐτοκράτορα, ἀποκαλύπτει ὁ ἴδιος τοὺς πραγματικὸς λόγους τῆς μεγάλης πολιτικῆς του ἀπόφασης: *πότερον οὖν βέλτιον νεκρῶν ἐμπλήσαι τὴν Θράκην ἢ γεωργῶν; καὶ τάφων ἀποδεῖξαι μεστὴν ἢ ἀνθρώπων; καὶ βαδίζειν δι' ἀγρίας ἢ δι' εἰργασμένης; καὶ ἀριθμεῖν τοὺς πεφονημένους ἢ τοὺς ἀροῦντας; καὶ μετοικίζειν εἰ τόχοι, Φρύγας καὶ Βιθυνοὺς ἢ συνοικίζειν οὓς κεχειρώμεθα;.*³

Ἡ ἔνταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὰ Βαλκάνια ἐκτονώθηκε, ἔστω προσωρινά, μὲ τὴ νέα πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορα Θεοδοσίου, ἡ ὁποία εἶχε παρὰλληλα καὶ τοὺς ἐπικριτὲς τῆς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ρήτορα Συνέσιο. Ὁ Συνέσιος «*vieux romain, réactionnaire et xénophobe*» ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ Lemerle⁴, ἀποδίδει ὅλες τὶς ἀτυχίες τῆς αὐτοκρατορίας στὸ ἔλεος τοῦ αὐτοκράτορα χάρη στὸ ὁποῖο κατὰ τὴν ἄποψή του, ἐγκατέστησε στὸ ρωμαϊκὸ ἔδαφος βαρβάρους οἱ ὁποῖοι ἀρετῆς οὐ ξυνίσιν⁵. Βέβαια, ἡ συνθήκη εἰρήνης τοῦ Θεοδοσίου μὲ τοὺς Γότθους τῆς Θράκης δὲν εἶναι παρὰ ἡ πραγματοποίησις κοινῆς ἀπόφασης Γρατιανοῦ-Θεοδοσίου γιὰ συντονισμένη καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπιση τῶν βαρβάρων τοῦ Δούναβη. Δύο χρόνια πρὶν, ὁ Γρατιανὸς εἶχε ὑπογράψει στὸ Σίρμιο παρόμοια συνθήκης εἰρήνης μὲ τοὺς Ἀλάθεο καὶ Σάφρακα, μὲ τὴν ὁποία ἐγκαθιστοῦσε ἐπίσημα στὴν Παννονία τὶς μεγάλες βαρβαρικὲς ομάδες ποὺ εἶχαν εἰσβάλλει στὸ Ἰλλυρικόν⁶.

Μολονότι ἡ ἐγκατάστασις τῶν Γότθων ἀπὸ τὸν Θεοδόσιον καὶ Γρατιανόν

1. Σχετικὰ μὲ τὴ συνθήκη εἰρήνης τοῦ 382 βλέπε κυρίως Εὐ. Χρυσός, *Τὸ Βυζάντιο καὶ οἱ Γότθοι*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 146 - 166.—Ἐπίσης H. Wolfram ὁ.π., σελ. 156 - 157.

2. Θεμίστιος, σελ. 237, 252 - 4, 257 (Dindorf).

3. Θεμίστιος, σελ. 256.

4. P. Lemerle, ὁ.π. σελ. 278.

5. Συνέσιος, εἰς τὸν Αὐτοκράτορα XXI A - Δ, *Fontes Historiae Daco-Romanae* = FHDR. σελ. 182, 184.

6. Βλ. L. Várady, ὁ.π., σελ. 36 καὶ Εὐαγγ. Χρυσός, ὁ.π., σελ. 137.

στην αυτοκρατορία εμφανίζεται μέσα από τις ήχηρά αντικρουόμενες θέσεις των συγγραφέων της εποχής αλλά και μέσα από εκείνες των συγχρόνων ιστορικών¹, σάν ένας νέος θεσμός της εξωτερικής πολιτικής του Βυζαντίου, στην πραγματικότητα δέν είναι παρὰ ἡ συνέχεια μιᾶς παραδοσιακῆς πολιτικῆς προσαρμοσμένης αὐτῇ τῇ φορὰ στή νέα κατάσταση καί τίς νέες συνθήκες πού ἔχουν διαμορφωθεῖ στό βόρειο σύνορο. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος καί οἱ διάδοχοί του στήν ἀντιμετώπιση τοῦ βαρβαρικοῦ προβλήματος κατάφεραν νά διατηρήσουν μιὰ κάποια ἰσορροπία ἀνάμεσα στά πολεμικά καί διπλωματικά μέσα. Ὁ Βάλης συνέχισε τήν ἴδια περίπου πολιτική ἐνῶ οἱ Θεοδοσίος καί Γρατιανός ἐλλείπει ἀλλων ἐπιλογῶν ἀποφασίζουν, ἔχοντας νομίζουμε πλήρη ἐπίγνωση τοῦ κόστους πού συνεπαγόταν ἡ ἀπόφασή τους, νά καταφύγουν σέ εἰρηνική λύση τοῦ προβλήματος. Συνέπεια τῶν εἰρηνικῶν τους μέτρων ἦταν ἀναμφίβολα μιὰ κάποια ἀναζωογόνηση τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καί τῆς Θράκης. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ παρότρυνση τοῦ Θεμίστιου πρὸς τοὺς Θράκες καί Μακεδόνες νά ἐγκαταλείψουν τὰ τείχη καί νά ἐπιστρέψουν στοὺς ἀγρούς τους μὲ ἄροτρα καί δρέπανα².

Ἡ ἀνεκτικὴ βέβαια ἐναντι τῶν γοθρικῶν φύλων πολιτικὴ τοῦ Θεοδοσίου δυσχεραίνει μερικὲς φορὲς τὴ θέση τῶν βορείων ἐπαρχιῶν. Ἡ εὐνοϊκὴ ἀντιμετώπιση τῶν ἡττημένων ἀπὸ τὸν Πρόμωτο Γοθρίγγων καί τῶν φοιδεράτων γότθων τῆς Τόμις³ ἀποκαλύπτει μιὰ αὐτοκρατορικὴ πολιτικὴ «régie non par les intérêts de la province mais uniquement par ceux de la capitale»⁴. Τὸ προσωπικὸ τοῦ ἐπίσης συμφέρον ἴσως περισσότερο καί ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς πρωτεύουσας τοῦ ὑπαγορεύει τὴ χαλαρὴ καί ἀντικειμενικὰ ἀπαράδεκτη πολλὲς φορὲς εὐνοϊκὴ του στάση. Συμμαχικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Δούναβη ἀποτελοῦσαν, ὡς γνωστόν, τὸ κύριο σῶμα τοῦ στρατοῦ στὶς

1. Ὁ F. Lot (*Les invasions germaniques, la pénétration mutuelle du monde barbare et du monde romain*, Paris 1935, σελ. 63) ἐπικρίνει τὴν πολιτικὴ τοῦ Θεοδοσίου καί χαρακτηρίζει τὴν ἐγκατάσταση τῶν Γότθων στήν αὐτοκρατορία σάν «Etat dans l'état». Ὁ A. Piganiol (*L'Empire chrétien (325 - 395)*, 2η ἐκδοση, Παρίσι 1972, σελ. 234) προχωρεῖ περισσότερο χαρακτηρίζοντας τὸν γοθικὸ πληθυσμὸ τῆς αὐτοκρατορίας σάν «un corps étranger, un poison dans l'organisme de l'Etat Romain». Ἀντίθετα ὁ P. Lemerle (ῥ.π., σελ. 279) ἐκθέτοντας τοὺς λόγους πού ὀδήγησαν τὸν Θεοδοσίον στήν ἀπόφασή του καταλήγει: «il y a de la severité à accabler Théodose pour avoir tenté, dans un coin de la Thrace, une expérience limitée de colonat militaire». Ὁ Εὐαγγ. Χρυσός (ῥ.π., σελ. 165), ἀναλύοντας διεξοδικὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης, συμπεραίνει ὅτι οἱ Γότθοι «διετήρησαν τὴν αὐτόνομον ὁργάνωσιν τῶν φυλῶν των οὐχὶ ὡς προνόμιον, ἀλλ' ὡς ἀνάγκην, διότι ἀπεκλείσθησαν τῆς ρωμαϊκῆς «πολιτείας» (jus civitatis)».

2. Θεμίστιος, σελ. 446 (Dindorf).

3. Ζώσιμος, σελ. 194 - 198 (Mendelssohn).

4. V. Tǎpkova - Zaimova, *La politique de Byzance dans ses rapports avec les "barbares"*, Etudes historiques II (1965), σελ. 33.

έκστρατεῖες του ἐναντίον τῶν σφετεριστῶν τοῦ θρόνου Μαξίμου καὶ Εὐγένιου¹.

Στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ 4ου αἰ. ἐμφανίζονται μὲ σύντομες ἀλλὰ κατastreπτικές γιὰ τὰ Βαλκάνια ἐπιδρομὲς οἱ Οὐννοι, λαὸς ποὺ πρόκειται νὰ παίζει πρωτεῶντα ρόλο στὴν περιοχὴ κατὰ τὸ α' μιστὸ τοῦ 5ου αἰώνα. Ἡ ἐμφάνισή τους δὲν ἀναστατώνει μόνο τὸ ντόπιο πληθυσμὸ τῆς περιοχῆς ἀλλὰ, πολὺ περισσότερο, τοὺς φοιδεράτους γότθους, οἱ ὁποῖοι σύμφωνα μὲ τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης τοῦ 382 ἔχουν ἐπωμισθεῖ τὸ βάρος τῆς υπεράσπισης τοῦ συνόρου ἀπὸ ἄλλους ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς. Ἡ πίεση τῶν νέων ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν ὁδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὴν ἐξέγερση τῶν Βησιγότθων συμμάχων μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἀλάριχο. Ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορα Θεοδοσίου, λίγα χρόνια ἀργότερα, ἐπιτείνει τὴν κρίση ποὺ διέρχονται οἱ βαλκανικὲς περιοχὲς ἐνῶ ἡ ὀριστική ἀποχώρηση τοῦ Ἀλάριχου μὲ τὸ στρατό του θὰ τὶς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνη παρουσία του².

Ὅλα τὰ παραπάνω γεγονότα τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 4ου αἰ. (ἐπιδρομὲς τῶν Οὐννων, θάνατος τοῦ Θεοδοσίου, ἐξέγερση καὶ περιπλάνηση τοῦ Ἀλάριχου στὴ Βαλκανικὴ) προκαλέσαν καὶ πάλι τὴν ἀποδιοργάνωση πολλῶν περιοχῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης. Οἱ ἀναφορὲς τοῦ Κλαυδιανοῦ³ στὶς ἔρημες περιοχὲς τῆς Παννονίας, στὰ κατεστραμμένα τεῖχη τῆς Θράκης, στοὺς ἐγκαταλελειμμένους ἀγρούς τῆς Μυσίας, δὲν ἀφήνουν καμμιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὴν εὐκολία μὲ τὴν ὁποία οἱ βάρβαροι θὰ ἐπιχειροῦσαν στὸ ἐξῆς τὶς ἐπιδρομὲς τους νότια τοῦ Δούναβη. Οἱ συγγραφεῖς τοῦ 5ου αἰ. Φιλοστόργιος καὶ Ζώσιμος, περιγράφοντας τὴ διέλευση τοῦ Γαῖνᾶ ἀπὸ τὴ Θράκη γύρω στὰ 400, κάνουν σύντομη μνεία τῶν καταστροφῶν ποὺ ἔχει ὑποστεί ἡ περιοχὴ καὶ τῆς παντελοῦς ἔλλειψης ἀγαθῶν⁴. Βέβαια, οἱ καταστροφὲς ποὺ ἐπισημαίνουν οἱ προαναφερόμενοι συγγραφεῖς ἀφοροῦν μᾶλλον σὲ ἀγροτικὲς περιοχὲς μὲ ἀνοχύρωτα χωριά, ἀποψὴ ποὺ στηρίζεται σὲ δύο κυρίως λόγους: α) Τὰ ὀνόματα πολλῶν, γνωστῶν μέχρι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, ἀγροτικῶν οἰκισμῶν δὲν ἀναφέρονται μετὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰ. σὲ καμιά ἱστορικὴ πηγὴ καὶ β) ἀπὸ κανένα συγγραφέα τῆς ἐποχῆς δὲν μνημονεύεται καταστροφή ἢ κατάληψη μεγάλης πόλης ἢ φρουρίου· συχνὰ γίνεται λόγος γιὰ ἀνικανότητα τῶν εἰσβολέων νὰ τὶς πολιορκήσουν. Τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 376 - 382 καὶ οἱ ἀναταραχὲς τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 4ου αἰ. ὁδήγησαν ἰδιαίτερα τὶς βόρειες ἐπαρ-

1. Βλ. L. V á r a d y, ὁ.π., σελ. 56 - 57 καὶ 78 - 82.—Ἐπίσης, H. W o l f r a m, ὁ.π., σελ. 159 - 163.

2. H. W o l f r a m, ὁ.π., σελ. 164 - 167.

3. Κλαυδιανὸς V, VIII, σελ. 168 (FHDR 2).

4. . . . ἐπεὶ δὲ ἡ Θράκη ἐξηρήμωτο, καὶ οὔτε παρέχειν τι τῶν ἐπιτηδείων ἦν δυνατή. . . ἐπὶ Χερρόνησον ὁ Γαῖνᾶς στέλλεται. . . (Φιλοστόργιος, σελ. 139).— Γαῖνας δὲ τὸ πολὺ τῆς δυνάμεως μέρος ἀποβαλὼν ἤπερ εἰρηται, μετὰ τῶν λειπομένων ἐπὶ τὸν Ἰστρον ἀπέτρεχε, πεπορημένην δὴ τὴν Θράκην ἐκ τῶν προλαβουσῶν ἐφόδων εὐρύν, τὰ δὲ ἐν ποσὶ ληζόμενος. . . (Ζώσιμος, σελ. 242).

χίες σὲ μεγάλη κοινωνική καὶ οἰκονομική ἀναστάτωση, συνέπεια τῆς ὁποίας ἦταν, ὅχι μόνο ἡ ἀλλοίωση τοῦ χαρακτῆρα, ἀλλὰ καὶ ἡ μείωση τοῦ πληθυσμοῦ τους. Ἡ ἔντονη οἰκονομική κρίση καὶ ἡ ἀποδιοργάνωση τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν ἀνάγκαζε συχνὰ πολλοὺς ἀγρότες (κυρίως *coloni*) νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν τόπο τους, ἀναζητώντας καλύτερη τύχη ἄλλου. Οἱ διαστάσεις ποὺ εἶχε πάρει τὸ πρόβλημα ἦταν τέτοιες ποὺ ὑποχρέωσαν τὸν Θεοδόσιο στὰ 392 νὰ ἐκδώσει νόμο μὲ τὸν ὁποῖο ἔθετε τέρμα σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, δεσμεύοντας τοὺς ἀγρότες — *coloni* τῆς Θράκης νὰ παραμείνουν στὴ γῆ τους¹.

II

Στὶς πρώτες δεκαετίες τοῦ 5ου αἰ. οἱ Οὐννοι, μολονότι ἔχουν ἐξαπλώσει τὴν κυριαρχία τους σὲ ὅλες τὶς βορειοδουναβικὲς περιοχές, καθυποτάσσοντας πολλὰς μικρότερες φυλές, δὲν ἔχουν κάνει ἀκόμη ἔντονα αἰσθητὴ τὴν παρουσία τους μέσα στὴν ἐπικράτεια τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ μαρτυρίες τῶν πηγῶν γιὰ τὴν πολεμική τους δράση μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀττίλα εἶναι σποραδικές καὶ σύντομες. Στὰ ἔτη 404 - 405 ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Σωζομενὸ ἐπιγραμματακὰ κάποια εἰσβολὴ τους στὴ Θράκη². Λίγα χρόνια ἀργότερα, κατὰ τὴ διάρκεια ὁργανωμένης εἰσβολῆς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ βασιλιά τους Οὐλδῆ κυριεύουν μὲ προδοσίαν τὴν πόλιν τῆς Μυσίας Καστραμάρτις, διατρέχοντας καὶ λεηλατώντας στὴ συνέχεια πολλὰς περιοχές τῆς Θράκης³. Ὁ ὅρος ποὺ θέτει ὁ Οὐλδῆς στὶς διαπραγματεύσεις του μὲ τὸν στρατιωτικὸ διοικητὴ τῆς Θράκης, καταβολὴ δηλαδὴ δασμοῦ (ὅρος καθοριστικός, ὅπως θὰ δοῦμε, στὴν ἐξέλιξη τῶν οὐννο-βυζαντινῶν σχέσεων) ἀποκαλύπτει τὶς προθέσεις τῶν νέων ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας⁴. Ὁ Οὐλδῆς δὲν ἐνδιαφέρεται τόσο γιὰ λάφυρα καὶ αἰχμαλώτους οὔτε γιὰ παραχώρηση ἐδαφῶν πρὸς ἐγκατάσταση. Στόχος του εἶναι, μὲ τὴν ἄσκηση πίεσης καὶ ἐκβιασμοῦ, ἡ ἀπόκτηση χρημάτων.

1. *Per universam dioecesim Thraciarum sublato in perpetuum humanae capitationis censu jugatio tantum terrena salvatur. Et ne forte colonis tributariae sortis nexibus absolutis vagandi et quo libuerit recedendi facultas permissa videatur, ipsi quidem originario iure teneantur, et licet, condicione, videantur ingenui, servi tamen terrae ipsius cui nati sunt aestimentur nec recedendi quo velint aut permutandi loca habeant facultatem, sed possessor eorum iure utatur et patroni sollicitudine et domini potestate. Si quis vero alienum colonum suscipiendum retinendumve crediderit, duas auri libras ei cogatur exsolvere, cuius agros transfuga cultore vacuaverit, ita ut eundem cum omni pecutuo suo et aguatione restituat.* (Cod. Just. XI, 52,1).

2. Σωζομενός, σελ. 383.

3. Σωζομενός, σελ. 396.— Φιλοστόργιος, σελ. 137 - 138.— Πρβλ. O. Maenchen-Helfen, *Die Welt der Hunnen*, Βιέννη 1978, σελ. 48 - 49.

4. . . . τεραπνεομένου δὲ τοιάδε καὶ δασμὸν ὅσον ἐβούλετο ἐπιτάττοντος καὶ ἐπὶ τοῦτοις συντίθεσθαι Ῥωμαίοις εἰρήνην ἤχειν ἢ πόλεμον περιμένειν. . . (Σωζομενός, σελ. 383).

Ἡ τακτικὴ ποὺ ἐγκαινιάζει ὁ βάρβαρος ἡγεμόνας καθίσταται ἀποτελεσματικὴ λίγα χρόνια ἀργότερα ὅταν ἡ δύναμη τῶν Οὐννων, στὴν ἐποχὴ τοῦ βασιλιά τους Ρούα, ἐνισχύεται σημαντικὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ παρουσία τους ἀποτελεῖ πραγματικὴ πλεόν ἀπειλὴ γιὰ τὸ Βυζάντιο¹. Καθόλη τῇ διάρκειᾳ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β', ἡ αὐτοκρατορία, συνεχίζοντας τὴν πολιτικὴ τῆς ἐξαγορᾶς τῆς εἰρήνης, ἐπιβαρύνει σημαντικὰ τὸ δημόσιο προϋπολογισμό καταβάλλοντας στοὺς Οὐννους, σὲ κάθε νέα συνθήκη, διπλάσιο φόρο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ προέβλεπε ἡ προηγούμενη.

Γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸ σκοπὸ τους οἱ Οὐννοι, ὁργανωμένοι στρατιωτικὰ καὶ πολυάριθμοι, ἐπιχειροῦν σειρὰ ἐπιδρομῶν ἐναντίον μεγάλων πόλεων καὶ φρουρίων. Σύγχρονες καὶ μεταγενέστερες πηγὲς μιλοῦν γιὰ τὴν ἐκ θεμελίων σχεδὸν καταστροφὴ πολλῶν μεγάλων πόλεων ἀπὸ τὸ Σίρμιο μέχρι τὴ Σερδική. Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δύο κυρίων φάσεων τῶν πολεμικῶν τοῦ ἐπιχειρήσεων (441 - 2 καὶ 447 - 8), ὁ Ἀττίλας πραγματοποιεῖ μιὰ σειρὰ ἐπιδρομῶν ἀπὸ τὰ δυτικὰ πρὸς τ' ἀνατολικά, δεδομένου ὅτι ἡ ἔδρα του βρίσκεται στὴν Παννονία. Τὰ στρατεύματά του ἀκολουθοῦν τὴ μεγάλη στρατιωτικὴ ὁδὸ Sirmium-Singidunum-Margus-Viminacium-Naissus, τὴ μοναδικὴ ποὺ ἔκρινε τὴν Pannonia Secunda καὶ Ἄνω Μυσία μὲ τὴ Θράκη². Οἱ βασικοὶ συγγραφεῖς τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς, Πρίσκοι, Μαρκελλῖνος Κόμης καὶ Θεοφάνης μνημονεύουν στὰ κείμενά τους τὴν καταστροφὴ τῶν παρακάτω πόλεων: Ρατιαρία, Βιμινάκιο, Σίρμιο, Ναῖσσός, Σερδική, Μάργος, Μαρκιανόπολις, Φιλιππόπολις, Ἀρκαδιόπολις. Τὴν ἴδια τύχη εἶχε καὶ μιὰ σειρὰ μικροτέρων πόλεων καὶ φρουρίων κατὰ μῆκος τοῦ Δούναβη³.

Στὰ 441, οἱ Οὐννοι, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ αὐτοκρατορία ἔχει ρίξει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν στρατιωτικῶν τῆς δυνάμεως σὲ ἄλλα μέτωπα, εἰσβάλλουν στὴ Βαλκανικὴ. Μετὰ ἀπὸ μία σύντομὴ ἐκστρατεία κατὰ τὴν ὁποία κυριεύουν τὸ Βιμινάκιο, ὑπογράφουν συμφωνία ἀνακωχῆς. Στὰ 442, ξαναρχίζουν τὶς ἐπιθέσεις μὲ μιὰ σειρὰ ἐπιδρομῶν, στὴ διάρκεια τῶν ὁποίων τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Ἀσπαρος ὑφίστανται συνεχεῖς ἥττες. Μετὰ τὴν πτώση τῆς Μάργου, ποὺ βρισκόταν ἀπὸ στρατηγικὴ ἀποψη σὲ θέση κλειδὶ γιὰ τὴν περιοχὴ, προχωροῦν νοτιότερα καὶ κυριεύουν τὴ Ναῖσσό. Ἡ πτώση τῆς προδιαγράφει καὶ τὴν τύχη τῆς Σιγγιδόνας, ἃν καὶ τὸ ὄνομα τῆς τελευταίας ἀποσιωπᾶται ἀπὸ τὶς πηγές. Τὴν ἴδια τύχη θὰ

1. E. Stein, *Histoire du Bas-Empire. De l'Etat romain à l'Etat byzantin* (284 - 476), Παρίσι 1959, σελ. 289.

2. O. Maenchen-Helfen, ὁ.π., σελ. 86.

3. Πρίσκοι, σελ. 123 - 124, 132 - 133, 135, 145 - 6, 575 - 579 (Excerpta de legationibus, C. de Boor).— Marcellinus Comes, σελ. 80 - 82 (MGH AA XI, 1).— Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 102 - 103 (C. de Boor).— Πρβλ. O. Maenchen-Helfen, ὁ.π., σελ. 85 - 93 καὶ Ves. Beševliev, ὁ.π., σελ. 54 - 55.

έχουν οί πόλεις καὶ τὰ φρούρια ποὺ βρίσκονται δυτικότερα. Τὸ ἀμυντικὸ σύστημα τοῦ Δούναβη σιγὰ-σιγὰ ἀποδυναμώνεται. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 443 οἱ Οὔννοι ὑποχωροῦν καὶ ἀρχίζει ἀμέσως τὸ ἔργο τῆς ἀνασύστασης. Ἡ στρατιωτικὴ διοίκηση τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης ἐνισχύει μὲ νέες μονάδες τὸ δουναβικὸ στόλο, τὶς φρουρὰς τοῦ *limes* καὶ τὰ στρατόπεδα ποὺ βρίσκονται κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ¹.

Στὰ 447, ὅταν ὁ Ἀττίλας ἡγεῖται μόνος πλέον τῆς μεγάλης οὔννικῆς συνομοσπονδίας, ὁ κίνδυνος ἀπὸ τὸ βορρὰ διαγράφεται ἀπειλητικότερος. Μὲ μιὰ σειρὰ ὀργανωμένων ἐπιδρομῶν, στὶς ὁποῖες συμμετέχουν πολυπληθεῖ στρατεύματα, ὁ Ἀττίλας πολιορκεῖ καὶ κυριεύει σημαντικὰς πόλεις τοῦ Ἰλλυρικοῦ², ἐνῶ στὴ συνέχεια κατατρέχει τὴ Θράκη. Οἱ ἐπιχειρήσεις του στέφονται ἀπὸ πλήρη ἐπιτυχία. Καταστρέφει μεγάλο ἀριθμὸ πόλεων καὶ φρουρίων, συλλαμβάνει πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ ἀποκομίζει πλούσια λεία. Κατὰ τὸ Θεοφάνη προσλαμβάνει μέχρι τὸν Πόντο, τὴν Καλλιπόλη καὶ τὴ Σηστό, *πᾶσαν πόλιν καὶ φρούρια δουλόμενος πλὴν Ἀνδριανουπόλεως καὶ Ἡρακλείας*. Μπροστὰ στὸν ὁρατὸ κίνδυνον ποὺ ἀπειλεῖ τὴν ἴδια τὴν πρωτεύουσαν ὁ Θεοδόσιος ἀναγκάζεται *προσβέυσασθαι πρὸς Ἀττίλαν καὶ ἑξακισχιλίας χρυσίου λίτρας ὑπὲρ τῆς ἀναχωρήσεως παρασχεῖν, χιλίων δὲ χρυσίου λιτρῶν ἐτήσιον φόρον αὐτῷ ἡρεμοῦντι προσομολογῆσαι, τελεῖν*³.

Τὸ σύνολο τῶν πληροφοριῶν ποὺ διαθέτουμε, μᾶς ὁδηγεῖ στὴ διαπίστωση ὅτι τὸ σκηνικὸ στὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο ἔχει τώρα ἀλλάξει. Ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὰς τῶν Οὔννων δὲν ὑποφέρει τόσο ἡ ὕπαιθρος καὶ ὁ ἀγροτικὸς τῆς κόσμος, ὅπως αὐτὸ συνέβαινε στὸν προηγούμενον αἰῶνα. Ὑποφέρουν κυρίως οἱ μεγάλες πόλεις καὶ τὰ φρούρια. Ὅπως προαναφέραμε, στόχος τῶν Οὔννων δὲν εἶναι ἡ ἐγκατάστασή τους νότια τοῦ Δούναβη μέσθ στὶς πλούσιες ἀγροτικὰς περιοχές, ἀλλὰ ἡ πλούσια λεία ποὺ θ' ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸν ἀστικὸ πληθυσμὸ τῶν πόλεων καὶ ἡ πίεση ποὺ θ' ἀσκήσουν στὴν κεντρικὴ ἐξουσία τῆς αὐτοκρατορίας γιὰ πανάκριβη ἐξαγορὰ τῆς εἰρήνης.

Ὁ Πρίσκος, παρατηρητὴς καὶ ἄριστος γνώστης τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς, ἀποκαλύπτει στὴ μακρὰ ἀφήγησή του, ὅχι μόνον τὶς προθέσεις τους ἀλλὰ καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐπιχειρήσεών τους. Κυριεύουν μεγάλες καὶ πλούσιες πόλεις, ἀποδεκατίζουν μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τους καὶ ὁδηγοῦν στὸ βασίλειό τους, ὡς αἰχμαλώτους, ἀνθρώπους ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀνώτερη, συνήθως, κοινωνικὴ τάξη. Κατὰ τὴν ἄλωση τῆς Ρατιαρίας, *πόλη μεγίστη καὶ*

1. E. Stein, ὁ.π., σελ. 290 - 291.— P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 279, F. Lot, ὁ.π. σελ. 100 - 101.— Ἀναλυτικότερα, βλέπε O. Maenchen-Helfen, ὁ.π., σελ. 80 - 93.

2. Marcellinus Comes, σελ. 82 (MGH AA XI, 1).— Πρίσκος, σελ. 124, 132 - 3, 135, 145 - 6, 579 (C. de Boor).

3. Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 102 - 3 (C. de Boor).

πολυάνθρωπος¹, συλλαμβάνουν και οδηγούν στη χώρα τους ως αἰχμαλώτους τὴ σύζυγο καὶ τὰ παιδιά τοῦ Σύλλου. Ἡ βυζαντινὴ πρεσβεία τοῦ 448 στὶς διαπραγματεύσεις της μὲ τὸν Ὀνηγήσιο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή τους ἐπικλεῖται τὴν προτέραν αὐτῶν εὐδαιμονίαν. Ὁ ἀξιωματοῦχος τῆς οὐννικῆς αὐλῆς τὴν αὐτῶν οὐκ ἀπηγόρευε λύσιν, ἐπὶ πολλοῖς δὲ σφᾶς ἐβούλετο χρήμασιν ἀπεμπολᾶν². Διπλό, λοιπόν, τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίᾳ τους. Ἀπὸ τὴ μιὰ τὰ πλούτη τους καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεγάλη χρηματικὰ ποσὰ γιὰ τὴν ἐξαγορά τους. Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης ἡ περίπτωση τοῦ πλούσιου ἄλλοτε ἑλληνα ἐμποροῦ, τὸν ὁποῖο ὁ Πρίσκος συναντᾷ τυχαῖα στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀττίλα. Ἀφηγούμενος τὴν περιπέτειά του στὸν συγγραφέα, ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων ὅτι κατὰ τὴν κατάληψή τοῦ Βιμινακίου καὶ τὴ διανομὴ τῶν λαφύρων στοὺς ἀξιωματούχους οὐννους, ὁ ἴδιος ἐπελέγη στὴ μερίδα τοῦ Ὀνηγήσιου διὰ τὸν ὑπάρξαντα αὐτῷ πλοῦτον³. Αἰχμάλωτος ἀπὸ τὸ Σίρμιο εἶναι καὶ ὁ βυζαντινὸς ἀρχιτέκτονας ποὺ σχεδίασε καὶ κατασκεύασε τὸ βαλανεῖον τοῦ Ὀνηγήσιου⁴. Ὁ Ρουστίκιος, αἰχμάλωτος ἀπὸ τὴν Ἀνω Μυσία ἔχει ἐνταχθεῖ ὡς λογὰς στὴν ὑπηρεσία τῆς οὐννικῆς αὐλῆς ἐπὶ τῇ τῶν γραμμάτων διαπονουμένου συντάξει⁵. Τὰ παραδείγματα ποὺ σταχυολογήσαμε μᾶς οδηγοῦν στὸ ἐξῆς συμπέρασμα: οἱ Οὐννοι, μολονότι κυρίευσαν ἀρκετὲς πόλεις, δὲν ἐγκαταστάθηκαν σὲ καμιά ἀπὸ αὐτές. Τίς ἐγκατέλειπαν, μετὰ ἀπὸ ὀλοσχερὴ καταστροφή τους. Μαζί τους ἔπαιρναν πολλὰ πλούτη καὶ μικρὸ μᾶλλον ἀριθμὸ αἰχμαλώτων μὲ βασικὸ κριτήριον γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τους, τὴν οἰκονομικὴ τους κτᾶστασι, τὴν κοινωνικὴ τους θέσι καὶ τὸ πνευματικὸ τους ἐπίπεδο.

Ἄς ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ ὅτι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τὸ οὐννικὸ βασίλειον ἔχει ἐξελιχθεῖ σὲ μεγάλη Δύναμη μὲ τὴν ὑποταγὴ ὅλων σχεδὸν τῶν μικροτέρων βαρβαρικῶν φύλων, τὰ σύνορά του περικλείουν μεγάλες καὶ πλούσιες γεωγραφικὲς ἐκτάσεις μὲ ἔδρα τὴν πεδιάδα τῆς Παννονίας ἐνῶ δὲν ἀπειλεῖται ἀπὸ κανένα ἄλλο βαρβαρικὸ λαό. Ἐξᾴλλου, οἱ ἐπεκτατικὲς διαθέσεις τοῦ Ἀττίλα στοχεύουν στὴ Δύση καὶ ὄχι στὴν Ἀνατολή. Οἱ ἐπιδρομὲς του κατὰ συνέπειαν, στὴ

1. Πρίσκος, σελ. 576 (C. de Boor).

2. Πρίσκος, σελ. 145 - 146 (C. de Boor).

3. . . . τότε δὴ γελάσας ἔλεγε Γραικὸς μὲν εἶναι τὸ γένος, κατ' ἐμπορίαν δὲ εἰς τὸ Βιμινάκιον, ἐληλυθέναι τὴν πρὸς τῷ Ἰστροῦ ποταμῷ Μυσῶν πόλιν. Πλεῖστον δὲ ἐν αὐτῇ διατρίβει χρόνον καὶ γυναῖκα γήμασθαι ζάπλουτον. Τὴν δὲ ἐντεῦθεν εὐπραγίαν ἐκδύσασθαι ὑπὸ τοῖς βαρβάροις τῆς πόλεως γενομένης, καὶ διὰ τὸν ὑπάρξαντα πλοῦτον αὐτῷ Ὀνηγήσιῳ ἐν τῇ τῶν λαφύρων προκριθῆναι διανομῇ. . . (Πρίσκος, σελ. 135).

4. . . . βαλανεῖον δὲ ἦν οὐ πόρρω τοῦ περιβόλου, ὅπερ Ὀνηγήσιος μετὰ τὸν Ἀττίλαν παρὰ Σκύθαις ἰσχύων μέγα ᾠκοδόμησε. . . ὁ δὲ ἀρχιτέκτων τοῦ βαλανείου ἀπὸ τοῦ Σιρμίου αἰχμάλωτος ἀχθεὶς, μισθὸν τοῦ εὐρέματος ἐλευθερίαν λήψεσθαι προσδοκῶν ἔλαθε μείζονι πόνῳ περιπεσὼν τῆς παρὰ Σκύθαις δουλείας· βαλανέα γὰρ αὐτὸν Ὀνηγήσιος κατέστησεν. . . (Πρίσκος, σελ. 134, C. de Boor).

5. Πρίσκος, σελ. 145 (C. de Boor).

βαλκανική Χερσόνησο και οί συνεχεῖς διπλωματικές ἀποστολές του στοῦ Βυζάντιο γιά διαπραγματεύση τῆς εἰρήνης ἀποβλέπουν ἀφενὸς στήν ἀπόκτηση ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ χρημάτων, καὶ ἀφετέρου στήν αἰχμαλωσία καὶ μεταφορὰ στήν αὐλή του, ἀνωτέρου κοινωνικῶν ἀνθρώπινου δυναμικοῦ. Ἀπώτερος στόχος ἡ προσέγγιση τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ ἐξύψωση τοῦ πολιτισμικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐπιπέδου τῶν λαῶν τῆς οὐννικῆς συνομοσπονδίας καὶ ἰδιαίτερα τῶν ἡγετικῶν τους τάξεων¹.

Γιά νὰ ἐπιτύχουν τὸ στόχο τους, οἱ ἡγεμόνες τῆς οὐννικῆς αὐτοκρατορίας καθοδηγοῦν καὶ κατευθύνουν τὰ βαρβαρικὰ στίφη σὲ καταστροφές τῶν πόλεων, σὲ λεηλασίες, ἐρημώσεις, αἰχμαλωσίες. Τὸ μέτρο τῶν ὀδυνηρῶν ἐπιπτώσεων τῶν πολεμικῶν τους ἐπιχειρήσεων στοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆ Θράκης μᾶς τὸ δίνει ἡ περιγραφή τῆς πόλης Ναῖσσοῦ, ὅπως τὴ βρῆκε ἡ βυζαντινὴ πρεσβεία τοῦ 448, στήν πορεία της πρὸς τὸ οὐννικὸ βασίλειο. . . ἀφικόμενοι δὲ ἐς Ναῖσσὸν ἐρημον μὲν εὗρομεν ἀνθρώπων τὴν πόλιν ὡς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀνατραπείσαν, ἐν δὲ τοῖς ἱεροῖς καταλύμασι τῶν ὑπὸ νόσων κατεχομένων τινὲς ἐτύγχανον ὄντες μικρὸν δὲ ἄνω τοῦ ποταμοῦ ἐν καθαρῷ καταλύσαντες (σύμπαντας γάρ τὰ ἐπὶ τὴν ὄχθην ὀστέων ἦν πλέα τῶν ἐν πολέμῳ ἀναρεθόντων). . .² Γίνεται φανερό πὼς οἱ οὐννικὲς ἐπιδρομὲς ἐπέφεραν βαρὺ πλῆγμα, στήν οἰκονομία καὶ τὴ δημογραφία τῶν ἀστικῶν κέντρων. Ὁ ἐμπορικὸς καὶ βιοτεχνικὸς τους κόσμος καταστράφηκε παντελῶς. Μιὰ σύντομη ἀγιογραφικὴ μνεία μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἔπесαν ἑκατὸ πόλεις τῆς Θράκης, ἐνῶ ἡ οἰκονομία της δὲν μποροῦσε νὰ συνέλθει γιά μακρὸ χρονικὸ διάστημα μετὰ τίς οὐννικὲς ἐπιδρομὲς³.

Ἡ ἀπαρίθμηση ἀπὸ τίς πηγὲς τῆς Ναῖσσοῦ, Ἀδριανούπολης καὶ τοῦ φρουρίου Ἀσημοῦς μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συναγάγουμε ὅτι δύο ἦσαν οἱ κύριοι ἄξονες τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Οὐννων στὴ Βαλκανικὴ. Στὰ βόρεια ἡ Via Danubiana, ποὺ ἔνωε τὴ Ρατιαρία μὲ τὴ Ναῖσσό, καὶ στὰ νότια ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ὁδός, ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴ Σιγγιδόνα καὶ κατέληγε στήν Κωνσταντινούπολη⁴. Οἱ ζημιές, βέβαια, ποὺ προκάλεσαν οἱ Οὐννοι, σὲ ὀρισμένες ἴσως πόλεις, δὲν ἦσαν ἀνεπανόρθωτες. Οἱ μαρτυρίες τῶν πηγῶν γιά ἐγκατάσταση μετὰ τὴν κατάρρευση τῆς οὐννικῆς αὐτοκρατορίας, οὐννικῶν ὁμάδων καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν φύλων σὲ πόλεις τῆς Μυσίας καὶ Θράκης⁵, τῶν Ὀστρογότθων ἀργότερα στήν πόλη Novae⁶ καὶ ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Ζήνων κατέφυγε τὸ

1. Σοφίας Πατούρα, *Influences culturelles du Bas-Empire sur les peuples du Bas - Danube aux IVe - Ve siècles*. (Ἀνακοίνωση, 16th International Eirene Conference, Πράγα 1982, ὑπὸ ἐκδοσιν).

2. Πρίσκοις, σελ. 124 (C. de Boor).

3. Βλ. V. Velkov, ὁ.π., σελ. 55, ὅπου καὶ ἡ πηγή.

4. Βλ. V. Beševliev, *Les cités antiques en Mésie et en Thrace et leur sort à l'époque du haut moyen âge*, *Etudes Balkaniques*, 5 (1966), σελ. 211.

5. Ἰορδάνης, *Getica*, σελ. 126 - 127 (MGH. AA, V, 1).

6. Marcellinus Comes, σελ. 92 - 93 (MGH. AA, XI, 11).

469 στή Σερδική για να γλυτώσει από τον Άσπαρα¹, δείχνουν ότι αυτές τουλάχιστον οι πόλεις ήσαν κατοικήσιμες. Υποθέτουμε, πώς ή ταχεία αποχώρηση των Ούννων από τις πόλεις που κυρίευαν έδινε στις Άρχές της περιοχής τη δυνατότητα για άμεση, μερική έστω, αποκατάστασή τους. Τήν πλήρη και συστηματική επιδιόρθωση και ανοικοδόμηση των κατεστραμμένων από τους Ούννους πόλεων και φρουρίων θα πραγματοποιήσουν αργότερα οι αυτοκράτορες Άναστάσιος² και Ίουστινιανός³.

Ή ύπαιθρος και ό άγροτικός κόσμος των βαλκανικών περιοχών στην περίοδο των ούννικών επιδρομών υπέφεραν λιγότερο από τις πόλεις, σε αντίθεση με τον 4ο αιώνα που υπήρξαν ό κύριος στόχος των Γότθων. Οι Ούννοι δέν έπεδίωκαν να εγκατασταθούν νότια του Δούναβη και κατά συνέπεια δέν επέκτειναν τις δραστηριότητές τους μακριά από τα μεγάλα κέντρα. Έκτός από τους οικισμούς και τα χωριά που βρίσκονταν στή διαδρομή τους, οι άλλες άγροτικές περιοχές δέν είχαν άμεσες επιπτώσεις. Ή έλλειψη σχετικών μαρτυριών και δύο παρεμβατικές αναφορές του Πρίσκου ενισχύουν αυτή την άποψη. Στήν Παρόχθιο Δακία, κατά την περίοδο των βαρβαρικών επιδρομών, οι κάτοικοι χωριών της περιοχής επιδίδονται σε γεωργικές και κτηνοτροφικές ασχολίες⁴.

Βέβαια, ή εγκατάσταση πολλών βαρβαρικών φύλων σε περιοχές της Παννονίας, Μυσίας, Μικράς Σκυθίας κλπ. είχε αναμφισβήτητα άρνητικές συνέπειες πάνω στή ζωή και την οικονομία του άγροτικού κυρίως πληθυσμού τους. Σ' όλη την διάρκεια του β' μισού του 5ου αι. το Βυζάντιο — συνεχίζοντας την πολιτική της έξαγοράς της ειρήνης — παραχωρούσε στις βαρβαρικές ομάδες έδάφη του για εγκατάσταση. Μετά τη μάχη του Nedao και τη διάλυση της ούννικης συνομοσπονδίας⁵, νικητές και ήττημένοι ζητούν την άδεια της αυτοκρατορίας να εγκατασταθούν σε έδάφη της.

1. Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 116 (C. de Boor).

2. Βλ. I. Barnea, *Contributions to Dobrojdja history under Anastasius I*, DACIA N.S. IV (1960), σελ. 365 - 366.

3. Προκόπιος IV, περί κτισμάτων, σελ. 106 (έκδ. Haury). Ηρβλ. V. Velkov, *La construction en Thrace à l'époque du Bas-Empire (d'après les écrits)*, Archeologia 10 (1958).— E. m. Popescu, *Contribution à la géographie historique de la Péninsule Balkanique aux Ve - VIIe s. de notre ère*, DACIA, N. S. XIII (1959), I. Barnea, *Les villes de la Scythia Minor au cours des Ve - VIe siècles*, AISEE, X 2 (1972), σελ. 143 - 147 και Σοφίας Πατούρα - Χατζοπούλου, *L'œuvre de réconstitution du limes danubien à l'époque de l'empereur Justinien Ier*, RESEE XVIII, 1 (1980), σελ. 95 - 109.

4. . . . πρό του φρουρίου (Άσημούς) παίδων νεμομένων. . . και. . . άφέζονται Ρωμαίοι την δοριάλωτον άροῦντες. . . (Πρίσκος, σελ. 578 - 579).

5. Άναλυτικά για τη μάχη στον ποταμό Nedao, τους λαούς που συμμετείχαν, τη νίκη των Γεπίδων, τη διάλυση της ούννικης συνομοσπονδίας και την τύχη των λαών που την άποτελοῦσαν, βλέπε L. Várady, ό.π., σελ. 326 - 335.

Ὁ Ὀρδάνης περιγράφει τὴν κατανομὴν ἐδαφῶν ὡς ἐξῆς: Οἱ Γεπίδες, πρωταγωνιστὲς καὶ νικητὲς στὴν ἐξέγερση κατὰ τῶν Οὔννων κυριαρχοῦν στὶς περιοχὲς ποὺ κατεῖχαν ἄλλοτε ἐκεῖνοι· ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορία ζητοῦν εἰρήνη καὶ *anpua sollemnia*· οἱ Γότθοι μὲ τὴν ἄδεια τῆς αὐτοκρατορίας ἐγκαθίστανται στὴν Παννονία· οἱ Σκυροί, οἱ Σαδαγάριοι καὶ οἱ Ἀλανοὶ σὲ περιοχὲς τῆς Μικρᾶς Σκυθίας καὶ Κάτω Μυσίας· ὁ Hernac, γιὸς τοῦ Ἀττίλα, ἐπικεφαλῆς ὁμάδας Οὔννων καταλαμβάνει τὴν βορειο-ανατολικὴν περιοχὴ τῆς Μικρᾶς Σκυθίας· στοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Emnetzur καὶ Ultzindur παραχωροῦνται οἱ πόλεις Utus, Oescus καὶ Almus τῆς Παρόχθιας Δακίας¹. Ὄταν ὁ Δεγγιζίχ, ἄλλος γιὸς τοῦ Ἀττίλα, ζητᾷ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Ι στὰ 466, γῆν καὶ χρήματα γιὰ τὸν ἴδιο καὶ γιὰ τὸ λαὸ τοῦ ἀπειλῶντας μὲ πόλεμο, ἐκεῖνος τοῦ ἀπαντᾷ ἐτοίμως ἔχειν πάντα ποιεῖν, εἴ γε ὑπακουσόμενοι αὐτῷ παραγένωνται· χαίρειν γὰρ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπὶ συμμαχία ἀφικνουμένοις². Ἡ φράση αὕτη ἀπηχεῖ μὲ σαφήνεια τὴ γενικότερη πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθεῖ ἡ αὐτοκρατορία αὕτη τὴν ἐποχὴ ἔναντι τῶν βαρβαρικῶν λαῶν.

Σὲ μιὰ τέτοια κρίσιμη φάση αὕτη ἡ πολιτικὴ ἦταν, νομίζουμε, γιὰ τὸ συμφέρον ὅλων (διὰ τὸ κοινῇ λυσιτελεῖς) ἡ καλύτερη δυνατὴ ἐπιλογὴ. Τὸ δουναβικὸ *limes* καὶ τὰ στρατεύματά του εἶχαν ἐξασθενήσει σημαντικά, ἡ οἰκονομία τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης εἶχε ἀποδιοργανωθεῖ καὶ ὁ πληθυσμὸς τοὺς εἶχε σημαντικὰ μειωθεῖ. Γιὰ νὰ συγκρατήσῃ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά του τὰ διάφορα βαρβαρικὰ φύλα, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν αὐτοδιάλυση τῆς οὔννικῆς συνομοσπονδίας δροῦσαν αὐτόνομα, τὸ Βυζάντιο εἶχε νὰ ἐπιλέξῃ μιὰ ἀπὸ τὶς παρακάτω λύσεις: ἢ καταβάλλοντας ὑψηλὸ φόρο νὰ ἐξαγοράζῃ διαρκῶς τὴν εἰρήνη· ἢ ν' ἀνοίξῃ μαζί τοὺς περισσότερα μέτωπα. Στὴ συγκεκριμένη χρονικὴ στιγμή, ἡ υἱοθέτηση ὁποιασδήποτε ἀπὸ τὶς παραπάνω λύσεις θὰ ἦταν ἐπιζήμια καὶ θὰ ὀδηγοῦσε τὴν αὐτοκρατορία σὲ νέες δυσάρεστες περιπέτειες. Στὴν πρώτη περίπτωση τὰ λίγα ἀποθέματα τοῦ δημοσίου ταμείου ἔπρεπε νὰ διατεθοῦν γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ *limes* καὶ τὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ στρατοῦ στὸ Δούναβη ἀλλὰ καὶ στὰ ἄλλα σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, μιὰ πολυμέτωπη ἐχθρικὴ ἀντιπαράθεση θὰ ὀδηγοῦσε μᾶλλον τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς σὲ νέα μετὰξὺ τοὺς ἰσχυρὴ συμμαχία. Κατὰ συνέπεια, ἡ πολιτικὴ τῆς ἐνσωμάτωσής τοὺς μέσα στὰ σύνορά της, ὅπωςδήποτε σὲ βάρος τῶν ἐπαρχιῶν ποὺ τοὺς ἐγκατέστησε, ἦταν ἴσως ἡ μόνη λογικὴ ἐπιλογὴ. Ἐξάλλου, ἡ προοπτικὴ τῆς σταδιακῆς ἀφομοίωσής τοὺς ἀπὸ τὸν αὐτόχθονα πληθυσμὸ καὶ ἀπὸ τὸ στρατό, ὅπως σύμφωνα μὲ τὶς πηγὲς ἐπιτεύχθηκε σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις³, εἶχε πάντοτε ἰδιαίτερη βαρύτητα σὲ τέτοιου εἴδους ἀποφάσεις.

1. Ὀρδάνης, *Getica*, σελ. 126 - 127.

2. Πρίσκοι, σελ. 588 (C. de Boor).

3. . . . Ἐρουλοὶ ποταμὸν Ἰστρὸν ἤδη διαβάντες ὅτε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν Ἀναστάσιος διακυβέρνη, φιλοφρονηθέντες ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ χρήμασι μεγάλοις αὐτοὺς δωρησάμενου,

Στὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ζήνωνα, ιδιαίτερα αἰσθητὴ στὸ Ἰλλυρικὸ καὶ τὴ Θράκη γίνεται ἡ παρουσία τῶν δύο μεγάλων ὀστρογοθικῶν ὁμάδων μὲ τοὺς ὁμώνυμους ἡγεμόνες τοὺς Θεοδώριχο Ἀμαλὸ καὶ Θεοδώριχο Στράβωνα¹. Οἱ ὀστρογότθοι ἡγεμόνες στοὺς πολέμους, ποὺ διεξῆγαν μεταξύ τους ἢ ἐνωμένοι οἱ ἴδιοι σὲ συμμαχία ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας, ἐρήμωναν συχνὰ τὴ χώρα καὶ λεηλατοῦσαν τὸν πληθυσμὸ τῆς. Στὰ 472-3 ὁ Θεοδώριχος Στράβων κυρίευσε τὴν Ἀρκαδιόπολη καὶ διέτρεξε μὲ τὸν στρατὸ τοῦ ὀλόκληρη τὴ Θράκη². Στὰ 478, ὁ Θεοδώριχος Ἀμαλὸς σὲ συμμαχία μὲ τὸ Στράβωνα ἐρήμωσε τὴν περιοχὴ τῆς Ροδόπης καὶ ἀργότερα περιοχὲς τῆς Μακεδονίας³. Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ (βασιλεία Ζήνωνα) πλῆθος *Οὐννων* — ὁ Εὐάγριος τοὺς ἀποκαλεῖ *Μασσαγέτες* — διέσχισαν τὸν Δούναβη μηδενὸς ἀμύνοντος καὶ κατέδραμον τὴν Θράκην σφόδρα τοῖς πράγμασι λυμαινόμενοι⁴.

Ἡ ἐπιδέξια πολιτικὴ τοῦ Βυζαντίου ἐναντι τῶν Ὀστρογόθων (ὑποκίνηση τῆς μιᾶς ὁμάδος ἐναντίον τῆς ἄλλης), ὁ θάνατος τοῦ Στράβωνος καὶ ἡ ὀριστικὴ ἀποχώρηση ἀργότερα τοῦ Θεωδώριχου Ἀμαλοῦ στὴν Ἰταλία, ἀπάλλαξαν τὶς βαλκανικὲς περιοχὲς ἀπὸ τὴν ἐπιζήμια παρουσία τους.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῆς ὀστρογοθικῆς ἀπειλῆς καὶ τὴν ἀπόκρουση ἄλλων βαρβαρικῶν ὁμάδων⁵ καὶ ιδιαίτερα στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀναστασίου, στίς βαλκανικὲς ἐπαρχίες ἐπεκράτησε ἓνα κλίμα σχετικῆς ἡρεμίας τὸ ὁποῖο ἐπέτρεψε στίς βυζαντινὲς Ἀρχὲς νὰ ξεκινήσουν τὸ ἔργο τῆς ἀποκατάστασης καὶ θεραπείας τῶν κατεστραμμένων περιοχῶν. Ἐνα διάταγμα τοῦ Ζήνωνα ἀναφέρει μεταξύ ἄλλων τὶς καταστροφὲς ποὺ εἶχε ὑποστεί ἡ Μ. Σκυθία ἀπὸ τὶς βαρβαρικὲς ἐπιδρομὲς καὶ τὴν ἀποκατάσταση ὀρισμένων κατεστραμμένων πόλεων⁶. Ἡ μείωση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν παραγωγικῶν τοῦ δυνατοτήτων ἀνάγκασαν τὸν αὐτο-

πασυνδὲ *Χριστιανοὶ γεγόνασι καὶ τὴν δίαίταν ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον μετέβαλον*. . . (Εὐάγριος Ἐκκλ. Ἱστορία, σελ. 170, ἔκδ. Bidez - Parmentier).— Στὸν Ἰορδάνη (*Getica*) ὑπάρχουν ἐπίσης δύο σχετικὲς μαρτυρίες γιὰ Οὐννους καὶ Γότθους. α) . . . *multique Hunnorum passim proruentes tunc se in Romania dediderunt, e quibus nunc usque Sacromontisi et Fossatisii dicuntur*. . . (σελ. 126) καὶ β) *Erant si quidem et alii Gothi, qui dicuntur minores, populus immensus, cum suo pontifice ipsoque primite Vulfila, . . . hodieque sunt in Moesia regionem incolentes Nicopolitanam ad pedes Emimonti gens multa, sed paupera et inbellis*. . . (σελ. 127).

1. Μετὰ τὴ διάλυση τῆς οὐννικῆς συνομοσπονδίας, ἓνα μεγάλο τμῆμα Ὀστρογόθων μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Θεοδώριχο Στράβωνα, ἀποσπάστηκε ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς τοῦ λόγῳ ἐσωτερικῶν διαμαχῶν καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ Θράκη, βλέπε L. V á r a d y, ὁ.π., σελ. 388.

2. Βλ. E. S t e i n, ὁ.π., σελ. 361.

3. Μάλχος, *Fragmenta*, σελ. 123 - 127 (FHG, 4).

4. Εὐάγριος, ἔκκλ. Ἱστορία, σελ. 100 (Bidez-Parmentier).— Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σελ. 120 (C. de Boor).

5. Βλέπε V. B e š e v l i e v, *Die protobulgarische*. . . σελ. 77 - 78.

6. Cod. Justinianus I 3, 35 (Krueger).

κράτορα Ἀναστάσιο σὲ νόμο τοῦ 505 νὰ ἐξαιρέσει τὴ διοίκηση τῆς Θράκης ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση εἰσφορῶν στὸ Δημόσιο¹. Τὴ μείωση, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλλοίωση ποὺ ὑπέστη τὸ ρωμανικὸ στοιχεῖο τῆς Θράκης ἀπὸ τὴ διαδοχικὴ εἰσχώρηση καὶ ἐγκατάσταση βαρβαρικῶν φύλων, μαρτυρεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἀναστάσιος σὲ δύο ἐκστρατεῖες του, ἐναντίον τῶν Ἰσχύρων (492)² καὶ ἐναντίον τῶν Περσῶν (505) χρησιμοποιοῖ στρατὸ ἀποτελούμενο ἀπὸ Σκύθες, Γότθους, Βέσσους καὶ ἄλλα θράκια ἔθνη³. Καὶ ἐνῶ αὐτὰ τὰ ἔθνη, ὅπως τὰ χαρακτηρίζει ὁ Θεοφάνης, τὴν ἐποχὴ αὕτη εἶναι ὑποτεταγμένα στὴν αὐτοκρατορία καὶ ὑπηρετοῦν στὸ στρατὸ τοῦ Ἀναστασίου, λίγο ἀργότερα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Βιταλιανὸ (κόμης τῶν φοιδεράτων), δυσαρεστημένα ἀπὸ τὴ διοίκηση τοῦ *magister militum* Ὑπάτιου, θὰ ἐξεγερθοῦν καὶ θὰ ἀναστατώσουν τὴ Θράκη καὶ τὴν πρωτεύουσα γιὰ πέντε ὁλόκληρα χρόνια⁴. Στὰ πλαίσια τῆς ἴδιας πολιτικῆς, τῆς ὑποταγῆς δηλαδὴ καὶ τῆς ἐνσωμάτωσης βαρβαρικῶν φύλων στὸ βυζαντινὸ στρατὸ, ὁ Ἀναστάσιος ἐγκατέστησε στὴ Θράκη τοὺς Ἑρούλους (γερμανικὴ φυλὴ), οἱ ὅποιοι ἀργότερα στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ θὰ ἀσπασθοῦν ὁμαδικὰ τὸ Χριστιανισμό, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Εὐάγριος⁵, ἐνῶ παράλληλα θ' ἀποτελέσουν στὴν ἴδια ἐποχὴ ἓνα ἀπὸ τὰ βασικότερα στοιχεῖα τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων⁶.

Προτοῦ προχωρήσουμε στὰ γεγονότα τοῦ 6ου αἰῶνα ποὺ ἀποτελοῦν ξεχωριστὸ κεφάλαιο στὴν ἱστορία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας θεωροῦμε σκόπιμο, ἐπανερχόμενοι στὶς συνέπειες τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰ., νὰ ἐπισημάνουμε τὰ ἑξῆς: οἱ ἐπιχειρήσεις τῶν πρωταγωνιστῶν λαῶν — Γότθων καὶ Οὐννων — μολονότι οἱ ἴδιοι ἐξαφανίστηκαν σὲ κάποια χρονικὴ στιγμή ἀπὸ τὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας τῶν Βαλκανίων, ἄφησαν βαθειὰ ἔχνη στὴν περιοχὴ καὶ προετοίμασαν τὸ ἔδαφος γιὰ τοὺς ἐπιδρομεῖς τοῦ ἐπόμενου αἰῶνα. Καταστράφηκαν πόλεις, φρούρια καὶ χωριά, μειώθηκε ὁ ντόπιος πληθυσμὸς καὶ αὐξήθηκε ἡ ἀνασφάλειά του, ἀλλοιώθηκε ὁ χαρακτήρας καὶ ἡ συνοχή του μὲ τὴ διείσδυση τῶν διαφόρων ἑτερογενῶν στοιχείων, κλονίστηκε τὸ

1. . . . ἀλλὰ ταῦτα χωρὶς τῆς Θρακικῆς διοικήσεως νενομοθέτηται. ἐν Θράκῃ γάρ, ἐπειδὴ οὐκ εἰς ὁλόκληρον εἰσφέρεται τὰ δημόσια, διὰ τὸ προφάσει τῶν βαρβαρικῶν ἐφόδων ἐλαττωθῆναι τοὺς γεωργούς. (Cod. just. X, 27, 2, 10 (3), C.J.C. III, Krueger, σελ. 407 - 408).

2. Μαλάλας, Χρονογραφία, σελ. 393.

3. Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 145 (C. de Boor).

4. E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, II, σελ. 178 κ.έ., καὶ V. Velkov, δ.π., σελ. 58.

5. . . . Ἑρούλοι ποταμὸν Ἰστρον ἤδη διαβάντες ὅτε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν Ἀναστάσιος διακυβέρνη, φιλοφρονηθέντες ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ χρήμασι μεγάλοις αὐτοὺς δωρησαμένον, πασσοῦδι Χριστιανοὶ γεγονάσι καὶ τὴν δίαίταν ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον μετέβαλον. . . (Εὐάγριος σελ. 170) (Bidez-Parmentier).

6. Προκόπιος II, Ὑπὲρ πολέμων, σελ. 212 - 213 (Haury).

στρατιωτικο-άμυντικό σύστημα και αποδιοργανώθηκε η οίκονομία με συνέπεια και τή διακοπή κάθε έμπορικῆς δραστηριότητας.

III

Οί δυσμενεῖς, ὥστόσο, συνέπειες και κυρίως οί ὑλικές ζημιές, στίς ὁποῖες ἀναφερθήκαμε παραπάνω, δέν θά μπορούσαν νά ἐπηρεάσουν τή ζωή και τήν ἐξέλιξη μιᾶς μεγάλης οἰκονομικῆς και στρατιωτικῆς Δύναμης, ὅπως ἦταν ἐκείνη τήν ἐποχή ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, οὔτε φυσικά νά μείνουν ἀνεπανόρθωτες. Τὰ μέτρα πού πήραν οί αὐτοκράτορες Ἀναστάσιος και Ἰουστινιανός, τὰ ἐκτενῆ δηλ. οἰκοδομικά ἔργα σ' ὁλόκληρη τήν αὐτοκρατορία, συμπεριλαμβανομένης και τῆς περιοχῆς τοῦ Δούναβη, μιὰ σειρά διαταγμάτων και νόμων γιά τή θεραπεία τῆς οἰκονομίας σέ περιοχές πού εἶχαν δεχθεῖ ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομές και οί συνεχεῖς ἐποικισμοί τῆς ἐγκαταλελειμμένης ὑπαίθρου ἀποσκοποῦσαν στήν ἐξάλειψη αὐτῶν τῶν συνεπειῶν και στήν ταχύτερη δυνατὴ ἐξομάλυνση τῆς κατάστασης στίς πληγεῖσες περιοχές. Ὅσον ἀφορᾷ τήν περιοχή τοῦ Δούναβη ὁ στόχος τῶν αὐτοκρατορικῶν δραστηριοτήτων θά ἐπιτυγχάνονταν, ἂν κάποιοι νέοι ἐξωτερικοὶ παράγοντες δέν μεσολαβοῦσαν στήν περιοχή.

Τὰ μεταναστευτικά κύματα τῶν λαῶν τοῦ Βορρᾶ και τῆς Ἀνατολῆς στὸν 6ο αἰῶνα πληθαίνουν. Νέοι πολυαριθμότεροι και ἀπειλητικότεροι αὐτὴ τὴ φορά ἐχθροὶ κάνουν ἐντονα αἰσθητὴ τὴν παρουσία τους μέσα στὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο. Βουλγαρικά και σλαβικά φύλα, ἀνοργάνωτα στρατιωτικά ἀλλὰ πολυάριθμα, κατακλύζουν τίς βόρεια τοῦ Δούναβη περιοχές, εἰσβάλλοντας μὲ ἀσυνήθιστη ὡς αὐτὴ τὴν ἐποχὴ συχνότητα μέσα στὴ Βαλκανικὴ. Χωρὶς νά ἐμμείνουμε στήν ἐθνικὴ ταύτιση τῶν βαρβαρικῶν φυλῶν, στήν ἀναλυτικὴ περιγραφὴ και χρονολόγηση τῶν ἐπιδρομῶν τους — θέματα μὲ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἄλλωστε ἀσχοληθεῖ τόσοι ἐξέχοντες ἱστορικοὶ — θά προσπαθήσουμε νά ἐπισημάνουμε κυρίως τίς ἐπιπτώσεις τους ὅπως παρουσιάζονται μέσα στὰ κείμενα τῶν χρονογράφων τῆς ἐποχῆς. Σὲ συνάρτηση βέβαια μὲ τὰ γεγονότα στήν περιοχή τοῦ Δούναβη θά πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ και πάλι ἡ πολιτικὴ τῆς Πρωτεύουσας στήν περιοχή, δεδομένου ὅτι, ὅπως και στοὺς προηγούμενους αἰῶνες, ἡ ἔγκαιρη παρέμβασή της ἢ ἡ ὀλιγωρία της καθόριζε συνήθως τὴν πορεία τῶν πραγμάτων.

Γύρω στὰ 510, μιὰ δυναμικὴ ἐμφάνιση τῶν Βουλγάρων μέσα στὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο ἀναγκάζει τὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιο νά ἐπιδιορθώσει και νά ἐπεκτείνει τὸ Μακρὸ Τεῖχος γιά τὴν προστασία τῆς Πρωτεύουσας¹. Στὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ ἴδιου αὐτοκράτορα και συγκεκριμένα στὰ 517, ὅπως ἀναφέρει ὁ χρονογράφος Μαρκελλῖνος Κόμης, Βούλγαροι ἢ Σλάβοι ἱππεῖς

1. V. Beševliev, *Die protobulgarische*... σελ. 80.

εισβάλλουν στήν Ἰλλυρία. Στήν προέλασή τους στὰ νότια λεηλατοῦν τὶς δύο Μακεδονίες καὶ Θεσσαλίες αἰχμαλωτίζοντας μεγάλο ἀριθμὸ κατοίκων τῶν περιοχῶν ποὺ διατρέχουν¹. Κάποιες ἄλλες ἀνοργάνωτες ἐχθρικές ἐπιχειρήσεις ποὺ μεσολάβησαν στήν ἐποχὴ τοῦ Ἀναστασίου καὶ τοῦ Ἰουστίνου Α' ἀποκρούστηκαν εὐκολα. Ἡ κατάσταση στὰ Βαλκάνια θὰ ἐπιδεινωθεῖ κυρίως στήν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οἱ λόγοι εἶναι προφανεῖς: ἀπὸ τῆς μιᾶς τὸ πλῆθος τῶν Σκλαβηνῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσία τῶν Βουλγάρων καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλῃ, ἡ προσπάθεια τοῦ Ἰουστινιανοῦ γιὰ ἐπανάκτηση τῆς Δύσης². Χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ὁ αὐτοκράτορας ἐγκατέλειπε τὶς παραδουνάβιες ἐπαρχίες στήν τύχη τους. Στὰ πλαίσια τῆς γενικῆς ὀχυρωματικῆς ἀναδιοργάνωσης τῶν συνόρων καὶ ἀκριτικῶν ἐπαρχιῶν, ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Προκόπιος, ἐπέδειξε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ βορείου *limes*.

Οἱ περισσότερες πόλεις καὶ τὰ φρούρια ποὺ εἶχαν καταστραφεῖ ἀπὸ τὶς οὐνικές ἐπιδρομές, ἀνοικοδομήθηκαν σχεδὸν ἐκ θεμελίων στήν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ τίς: Σιγγιδόνα, Βιμινάκιο, Σίρμιο, Σερδική, Βονωνία, Ρατιαρία, *Castra Martis*, *Oescus*, τὰ φρούρια *Appiaria*, *Durostorum*, *Transmarisca* κλπ.³ Γιὰ τὴν καλύτερη προστασία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης, συνεχίζοντας τὴν πολιτικὴ τῶν προηγούμενων αἰώνων, ἐγκατέστησε ὡς συμμάχους τοὺς Λογγοβάρδους στήν Παννονία, τοὺς Ἑρούλους σὲ περιοχὲς τῆς Σιγγιδόνας καὶ τῆς *Bassianna*, τοὺς Ἄντες ἀνατολικότερα, στήν περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὴν πόλη *Turis*⁴: Γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὴν οἰκονομία τῶν ἐπαρχιῶν Μικρᾶς Σκυθίας καὶ Κάτω Μυσίας, ποὺ ἦταν οἱ πιὸ ἐκτεθειμένες στὶς βαρβαρικές ἐπιδρομές, δημιούργησε τὴν *Quaestura exercitus*, ἐντάσσοντας σ' αὐτὴ τὰ πλούσια νησιὰ Κύπρο, Ρόδο, Κάρια καὶ Κυκλάδες⁵. Πέραν αὐτῶν τῶν μέτρων καὶ μολονότι τὸ δυναμικὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Θράκης εἶχε μειωθεῖ σημαντικὰ λόγῳ τοῦ πολυμέτρου ἀγῶνα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἱκανοὶ στρατηγοὶ του κατήγαγαν ἀρκετὲς φορὲς λαμπρὲς νίκες στὸ δουνάβικὸ σύνορο.

Οἱ συχνότατες ὅμως, σχεδὸν τι ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἐπιδρομὲς τῶν πολυαριθμῶν στρατευμάτων Βουλγάρων καὶ Σκλαβηνῶν καὶ οἱ βαρεῖες τους συνέπειες ἀπέδειξαν πῶς τὰ μνημονευθέντα παραπάνω μέτρα ἦσαν ἀνεπαρκῆ, ἡ στρατιωτικὴ ἄμυνα ἐλλιπὴς καὶ ἡ σοβαρότητα τῆς κατάστασης στὸ Δούναβη ὑποβαθμισμένη. . . Ἰλλυριοὺς δὲ καὶ Θράκην ὅλην, εἴη δ' ἂν ἐκ κόλπου τοῦ Ἰονίου μέχρι ἐς τὰ Βυζαντείων προάστεια, ἐν τοῖς Ἑλλάς τε καὶ Χερρονησιωτῶν ἡ

1. Βλ. Marcellinus Comes, σελ. 100 (MGH, AA XI, 1).

2. Βλ. P. L e m e r l e, ὁ.π. σελ. 284.

3. Προκόπιος I, περὶ κτισμάτων, σελ. 106, 129 - 130, 148 (Haury).

4. Βλ. Προκόπιος II, Ὑπὲρ Πολέμων, σελ. 443 - 444 (Haury).— Πρβλ. P. L e m e r l e, ὁ.π., σελ. 284 - 285.

5. Βλ. Ἰωάννης Λυδὸς II, 29, σελ. 84 (Wuensch).

Χώρα ἐστίν, οὔννοι τε καὶ Σκλαβηνοὶ καὶ Ἄνται σχεδόν τι ἀνὰ πᾶν καταθέοντες ἔτος, ἐξ οὗ Ἰουστινιανὸς παρέλαβε τὴν Ρωμαίων ἀρχήν, ἀνήκεστα ἔργα εἰργάσαντο τοὺς ταύτῃ ἀνθρώπους πλέον γὰρ ἐν ἐκάστη ἐσβολῇ οἶμαι ἢ κατὰ μυριάδας εἴκοσιν εἶναι τῶν τε ἀνηρημένων καὶ ἡδραποδισμένων ἐνταῦθα Ρωμαίων, «ὥστε» τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν ἀμέλει ταύτης πανταχόσε τῆς γῆς ξυμβαίνειν εἶναι. . .¹ Μὲ αὐτὴ τὴν ὑπερβολικὴν κάπως περιγραφήν ποῦ ἀναφέρεται σ' ὅλην σχεδὸν τὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (τὸ ἔργο «Ἀνέκδοτα» γράφτηκε μετὰ τὸ 555), ὁ Προκόπιος μᾶς εἰσάγει στὸ κλίμα τῆς γενικῆς καταστάσεως τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης.

Μιὰ ἀπὸ τῆς μεγαλύτερης ἐισβολῆς τῶν Βουλγάρων² στὴ Θράκη μνημονεύεται στὰ κείμενα τῶν χρονογράφων Ἰωάννη Μαλάλα καὶ Θεοφάνη. Στὰ 539 δύο ρῆγες μετὰ πλήθους Βουλγάρων καὶ δροῦγου εἰσέβαλαν στὴ Σκυθία καὶ τὴ Μυσία, νίκησαν τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα, συνέλαβαν αἰχμαλώτους δύο ἀπὸ τοὺς στρατηγούς τους καὶ ὁδήγησαν στὴ χώρα τους πλῆθος αἰχμαλώτων³. Στὸ ἔργο του «Ὑπὲρ πολέμων», βασικὴ ἀφηγηματικὴ πηγὴ τῶν πολεμικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ Προκόπιος περιγράφει μὲ λεπτομέρειες τῆς ἀλλεπάλληλης ἐπιδρομῆς Βουλγάρων καὶ Σκλαβηνῶν μέχρι τὸ 551. Οἱ περιγραφές του ἀπηχοῦν ἔντονα τὴν τραγικότητα τῆς καταστάσεως τῶν Βαλκανίων. Τὴν ἐπανεμφάνισή τους στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ κάνουν καὶ οἱ Γεπίδες ποὺ στὰ 536 καταλαμβάνουν τὸ Σίρμιο, τὸ ὁποῖο μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν Γότθων εἶχε περάσει στὰ χέρια τῶν Βυζαντινῶν⁴. Γύρω στὰ 540 μέγα στράτευμα οὐννικὸν (ὁ Προκόπιος ὀνομάζει τοὺς Βούλγαρους τοῦ 6ου αἰ. Οὔννους) διασχίζει τὸ Δούναβη καὶ διατρέχει ὅλη τὴν ἐπικράτεια ἀπὸ τὸ Ἰόνιο πέλαγος μέχρι τὰ προάστεια τῆς Κωνσταντινούπολης. Τοσαῦτα δὲ τὸ πλῆθος κακὰ ἢ τοιαῦτα τὸ μέγεθος οὐδέποτε γνώρισαν οἱ κάτοικοι τῶν περιοχῶν ποὺ προσέβαλαν. Στὴν προέλασή τους πρὸς τὸ Βυζάντιο κυρίευσαν 32 φρούρια καὶ κατέστρεψαν τὴν πόλιν Κασσάνδρεια (Ποτίδαια). Κατὰ τὴν ἐπὰνοδὸν τοὺς βόρεια τοῦ Δούναβη ὁδήγησαν μαζί τους πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ ὀλικῶν ἀγαθῶν⁵.

Πολὺ συχνὰ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Προκόπιον καὶ ἡ δράση τῶν Ἀντῶν (σλαβικὸ φύλον) ἄλλοτε αὐτόνομα καὶ ἄλλοτε σὲ συμμαχία μὲ Σκλαβηνοὺς καὶ Βούλ-

1. Προκόπιος III, Ἀνέκδοτα, σελ. 114 - 115 (Haury).

2. Στὸ κείμενο τοῦ Μαλάλα οἱ Βούλγαροι ὀνομάζονται Οὔννοι: «δύο στρατηγοὶ Οὔνων». . .» (Χρονογραφία, σελ. 437, Βόννη). Γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ταύτισης τῶν «Οὔνων» τοῦ Προκόπιου καὶ τοῦ Μαλάλα μὲ τοὺς Βούλγαρους τοῦ Ἰορδάνη, Κασσιόδωρου, Μαρκελλίνου Κόμη, Θεοφάνη κ.λ.π. βλέπε G. Moravcsik, *Byzantinoturcica II*, σελ. 15 - 17 καὶ V. Beševliev, *Die protobulgarische*. . . β.π., σελ. 83 - 84.

3. Βλ. Θεοφάνης, Χρονογραφία σελ. 217-218 (C. de Boor).— Μαλάλας, σελ. 437 - 438 (ἐκδ. Βόννης).

4. Προκόπιος II, σελ. 443 (Haury).

5. Προκόπιος I, Ὑπὲρ Πολέμων, σελ. 163 (Haury).

γαρους. Στὰ 544 ἐπιχείρησαν ἐπιδρομὴ εἰς τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία ὅπου πολλοὺς ἐληΐσαντο καὶ ἡνδραπόδισαν τῶν ἐκείνη Ῥωμαίων. Δύο χρόνια ἀργότερα σὲ συνεργασία μὲ Σκλαβηνοὺς καὶ Βούλγαρους εἰσέβαλαν ἐκ νέου στὴ Θράκη καὶ προκάλεσαν ἀναρίθμητες συμφορὰς¹.

Οἱ Σκλαβηνοί, τῶν ὁποίων ἡ δράση κατὰ τὸν Προκόπιο ἐντείνεται σημαντικὰ στὰ μέσα τοῦ αἰῶνα, ἐπιχειροῦν δύο διαδοχικὰς ἐκστρατεῖες στὰ 548 καὶ 550, μὲ φοβερὰς συνέπειες γιὰ τὸ Ἰλλυρικὸ καὶ τὴ Θράκη. Προκαλοῦν μεγάλες καταστροφές, ληστεύουν τὶς περιουσίες τῶν κατοίκων, φονεύουν ἢ αἰχμαλωτίζουν ὅλους τοὺς νέους ποὺ συναντοῦν στὸ πέρασμά τους². Ἰδιαίτερα παραστατικὴ ἡ περιγραφή τῆς ἄλωσης τῆς Τοπήρου, πόλη τῆς Θράκης. Οἱ κατακτητὲς Σκλαβηνοὶ φονεύουν κυρίως τοὺς νέους (τοὺς παραλίπτοντας ἡβηδὸν ἅπαντας ἔκτεινον), πυρπολοῦν καταφύγια ἀνθρώπων καὶ ζώων καὶ ὁδηγοῦν μυριάδας αἰχμαλώτων στὴ χώρα τους³. Παρόμοιες σὲ ὕφος καὶ περιεχόμενο οἱ περιγραφὲς καὶ τῶν ἄλλων ἐπιδρομῶν⁴. Καταστροφές, ἐρημώσεις, λεηλασίες, ἀποδεκτισμοί, αἰχμαλωσίες, ἀναρίθμητες συμφορὰς. Ἡ συχνότητά τους ἀποδίδεται ἀπὸ τοὺς Ἰορδάνη καὶ Προκόπιο μὲ τὶς παρακάτω φράσεις. . . *hi sunt casus Romanae rei publicae preter instantia cottidiana Bulgarum Antium et Sclavinorum*⁵ . . . τῶν δὲ δὴ Οὐννων καὶ Σκλαβηνῶν καὶ Ἀντῶν ξύμπασαν Εὐρώπην ληϊσαμένων. . . , ἐρημόν τε τῶν οἰκητόρων καταστησαμένων χώραν ἐκάστην ταῖς καθ' ἡμέραν ἐπιδρομαῖς⁶.

Σαφὲς τὸ περιεχόμενο τῶν ἀφηγήσεων τοῦ Προκοπίου καὶ τῶν ἄλλων χρονογράφων τῆς ἐποχῆς ὡς πρὸς τὶς βουλγαρο-σλαβικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τὶς καταστρεπτικὰς τοὺς συνέπειες. Τίθεται ὅμως τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: Ποῦ ἔλαβαν κυρίως χώρα; ποῖο τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ ὑπέφερε περισσότερο; Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι στίς περιγραφὰς τόσο τοῦ Προκοπίου ὅσο καὶ τῶν ἄλλων

1. Προκόπιος II, σελ. 354 - 355 καὶ III Ἀνέκδοτα, σελ. 141 - 142 (Haury).

2. Ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον Σκλαβηνῶν στράτευμα διαβάντες ποταμὸν Ἰστρον Ἰλλυριοὺς ἅπαντας ἄχρι Ἐπιδαμνίων ἔδρασαν ἀνήκεστα ἔργα, κτείνοντες καὶ ἀνδραποδίζοντες τοὺς ἐν ποσὶν ἡβηδὸν ἅπαντας καὶ τὰ χρήματα ληϊζόμενοι. . . καὶ σὲ ἄλλο σημείο: . . . καὶ αὐτοὺς οἱ Σκλαβηνοὶ τρεφόμενοι οὐδεμὶ πόνῳ πλείστον μὲν αἰσχρότατα φεύγοντας ἔκτειναν, Ἀσβαδὸν δὲ καταλαβόντες ἐν μὲν τῷ παραυτίκῳ ἐξώγησαν, ὕστερον δὲ αὐτὸν ἐς πυρὸς ἐμβεβλημένον φλόγα ἔκαυσαν, ἱμάντας πρότερον ἐς τοῦ νότου τοῦ ἀνθρώπου ἐκδείραντες. Ταῦτα διαπεπραγμένοι τὰ χωρία ξύμπαντα, τὰ τε Θρακῶν καὶ Ἰλλυριῶν, ἀδεέστερον ἐληΐζοντο, καὶ φρούρια πολλὰ πολιορκία ἐκάτεροι εἶλον. . . (Ὑπὲρ πολέμων II, σελ. 423, 467 - 8).

3. Προκόπιος II, σελ. 468 - 471 (Haury).—Πρβλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische*. . . σελ. 92 - 94.

4. Βλέπε ἄλλες ἐπιδρομὰς, Προκόπιος II, Ὑπὲρ πολέμων, σελ. 342 - 344, 353, 481 - 483, 473 - 477, 623 - 4 (Haury).

5. Ἰορδάνης, *Romana*, σελ. 52 (MGH V, 1).

6. Προκόπιος III, Ἀνέκδοτα, σελ. 141 - 142 (Haury).

ιστορικών, δὲν ἀναφέρονται, μὲ ἐξαίρεση τὴν Τόπηρο, πολιορκίες ἢ ἀλώσεις μεγάλων πόλεων. Αὐτὸ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι σ' αὐτὴ τουλάχιστο τῇ φάση οἱ Σκλαβηνοί, ὅπως ἄλλοτε οἱ Γότθοι, ἦσαν ἀνίκανοι νὰ κυριεύσουν πόλεις. Ὁ Προκόπιος ἐπισημαίνει τὴν ἀνικανότητα τῶν Σκλαβηνῶν νὰ πολιορκήσουν ὀχυρωμένες πόλεις καὶ τὴν ἀτολμία τους νὰ κατέβουν στὴ πεδιάδα, στὰ πρῶτα χρόνια τῶν ἐπιδρομῶν τους¹. Ἡ προσοχή τους εἶχε κατὰ συνέπεια στραφεῖ στὴν ὕπαιθρο, στὶς ἀγροτικές δηλ. περιοχές, στ' ἀνοχύρωτα χωριά καὶ σὲ κάποια μικρὰ φρούρια. Ἡ ἱστορία τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης ἐπαναλαμβάνεται. Ὅπως στὸν 4ο αἰῶνα, ἔτσι καὶ τώρα θυσιάζονται στὸ βωμὸ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Στὴ συγκεκριμένη περίπτωση, στὸ βωμὸ τῆς Reconquista τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἰταλίας στεροῦν τὶς δουναβικές περιοχές ἀπὸ τὸ ἀπαραίτητο στρατιωτικὸ δυναμικό.

Τὸ μέγεθος τῶν καταστροφῶν τῆς ὕπαιθρου ἀναγκάζει τὸν Ἰουστινιανό, στὰ πλαίσια τῆς γενικῆς οἰκοδομικῆς πολιτικῆς, νὰ διατάξει τὴν ὀχύρωση καὶ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν. . . οὕτω συνεχῇ τὰ ἐρύματα ἐν τοῖς χωρίοις ἀπεργασάμενος ὥστε ἀγρὸς ἕκαστος ἢ φρούριον ἀποτετόρνενται ἢ τῷ τετειχισμένῳ πρόσσιός ἐστί. . .². Σημαντικὴ ἢ μνεία τοῦ Προκόπιου σὰν μαρτυρία γιὰ τὴν ὕπαρξη ἀκόμη πληθυσμοῦ στὶς ἀγροτικές περιοχές τῶν βορείων ἐπαρχιῶν. Τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς ὕπαιθρου προορίζονται ὁπωσδήποτε γιὰ τὴν προστασία τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ δεδομένου ὅτι ὁ ἀστικός κόσμος στὶς περιόδους τῶν ἐπιδρομῶν κατέφευγε στὰ τείχη τῶν πόλεων. Ἐξάλλου στὴν κατασκευή αὐτῶν τῶν ἔργων ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες συμμετεῖχαν, ὅπως συνηθίζοταν στὴν ὀψιμὴ Ἀρχαιότητα, καὶ οἱ ἀγρότες. Ἡ ἴδια ἡ ἀνοικοδόμησις τέτοιων φρουρίων καὶ ὀχυρῶν ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ὅτι οἱ βόρειες περιοχές παρὰ τὶς συνεχεῖς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίες δὲν εἶχαν μετατραπεῖ σὲ ἐκτενεῖς ἐρήμους. Στὸ «περὶ κτισμάτων» τοῦ Προκόπιου συναντοῦμε ὀνόματα χωριῶν ἢ οἰκισμῶν γνωστὰ ἀπὸ τὶς πηγές τοῦ 3ου καὶ 4ου αἰῶνα³.

Βέβαια ἡ μείωση ποὺ εἶχε ὑποστεί ὁ πληθυσμὸς τους καὶ ἡ κατάρρευση τῆς οἰκονομίας τους εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητο. Στὰ 559, ὁ ἡγεμόνας τῶν Κουτρίγουρων Ζαβεργάν σὺν πλείστοις ὁσοῖς ἱππόταις ἐπιδραμὼν καθάπερ

1. . . ταῦτα διαπεπραγμένοι τὰ χωρία ξύμπαντα, τά τε Θρακῶν καὶ Ἰλλυριῶν, ἀδεέστερον ἐληγίζοντο, καὶ φρούρια πολλὰ πολιορκία ἐκάτεροι εἶλον, οὔτε τειχομαχίσαντες πρότερον, οὔτε ἐς τὸ πεδίον καταβῆναι τολμήσαντες. . . (Προκόπιος II, Ὑπὲρ πολέμων, σελ. 468). Ἡ φράση αὐτὴ ἀπηχεῖ τὴ στρατιωτικὴ πείρα ποὺ ἀπέκτησαν οἱ Σλάβοι κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πολυαριθμῶν πολέμων τους μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς ἀλλὰ καὶ τὴν ἰσχυρὴ ἐπίδραση τῶν Βουλγάρων ποὺ τὶς περισσότερες φορὲς ἦταν οἱ ἐμπνευστὲς τῶν ἐπιθέσεων νότια τοῦ Δούναβη, ἐνῶ συχνὰ συμμετεῖχαν καὶ οἱ ἴδιοι σ' αὐτές.

2. Προκόπιος IV, Περὶ κτισμάτων, σελ. 107 (Haury).

3. Στὸ ἴδιο, σελ. 125 - 143 (Haury). . . Πρβλ. V. Velkov ὁ.π., σελ. 64.

χέρσον τὰς δίκας εἰς τὴν Ρωμαίων ἐπικράτειαν εὐκολώτατα διαβαίνει ἔρημά τε εὐρὼν τὰ ἐκεῖνη χωρία καὶ μηδενὸς αὐτῷ κωλύματος γιγνομένου ἀνὰ τὰ πρόσω πορευομένῳ, αὐτίκα δ' ὅ γε Μυσίαν τε καὶ Σκυθίαν παραμεινόμενος τῇ Θράκῃ προσέβαλλεν¹.

Αὕτῃ τὴν εἰκόνα παρουσιάζουν οἱ βόρειες ἐπαρχίες τῆς Θράκης ἀμέσως μετὰ τὶς μεγάλες σλαβικὲς ἐπιδρομές. Ἡ οἰκονομικὴ τους κατάστασις εἶναι τέτοια ποὺ ἀναγκάζει τὶς βυζαντινὲς Ἀρχές, ὅπως καὶ στοὺς προηγούμενους αἰῶνες, νὰ προχωρήσουν σὲ φορολογικὲς ἐλαφρύνσεις. Σὲ δύο Νεαρές (556 καὶ 575), στὶς περιοχὲς ποὺ ἀπαλλάσσονται ἀπὸ κάποια εἶδη φόρων, συγκαταλέγονται οἱ ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν ἐπαρχιῶν Μυσίας καὶ Σκυθίας².

Διαφορετικὴ παρουσιάζεται κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἡ κατάστασις στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν τῆς Θράκης. Μνημονεύονται συχνὰ χωριά τῆς Ροδόπης καὶ τοῦ Αἰμιμόντα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ τους ἄνθησι καὶ τὸν πολυάριθμο πληθυσμὸ τους. Τὸ χωριὸ Βέλλουρος (περιοχὴ Ροδόπης) ξεχώριζε γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν πολυανθρωπία του ἐνῶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὀχυρώθηκε καὶ πῆρε μορφή πόλης³. Λίγο ἀργότερα, στὴν ἐποχὴ τῶν ἄβαροσλαβικῶν ἐπιδρομῶν, ὁ στρατὸς τῆς Θράκης θὰ διασκορπισθεῖ στὰ πλούσια χωριά γιὰ προμήθεια τροφίμων⁴. Ὁ Θεοφ. Σιμοκάττης ἐπισημαίνει σὲ κάποιο σημεῖο τῆς ἀφήγησής του τὴν ὑπαρξὴ πολυάνδρου καὶ πλούσιου χωριοῦ, σὲ ἀπόστασι 25 περίπου χλμ. ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια⁵. Ἡ σπουδαιότητα τῆς Θράκης σὰν κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ τῆς Πρωτεύουσας μὲ σιτηρά, δὲ μειώθηκε κατὰ τὸν 6ο αἰῶνα. Τὰ χωριά της μαζὶ μὲ ἐκεῖνα τῆς Βιθυνίας καὶ τῆς Φρυγίας ἀναφέρονται σὰν οἱ βασικὲς πηγὲς προμήθειας σιτηρῶν στὰ μέσα τοῦ αἰῶνα⁶.

Ἐπανερχόμενοι στὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις τῆς περιοχῆς τοῦ Δούναβη πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε τὴ δυναμικὴ παρουσία στὰ μέσα περίπου τοῦ αἰῶνα τῶν δύο συγγενῶν οὐννικῶν φυλῶν Κουτριγούρων καὶ Οὔτιγούρων⁷. Γιὰ μιὰ

1. Ἀγαθίας, Ἱστορίαι Ε' 11, σελ. 177 (C F H B 2, Keydell).

2. Βλ. V. Velkov, ὁ.π., σελ. 59.

3. . . . ἦν δέ τις κώμη ἐν τῇ μεσογείᾳ, Βέλλουρος ὄνομα, πλούτον μὲν δυνάμει καὶ πολυανθρωπία ἴσα καὶ πόλιν, τῷ μέντοι τειχέρεσι οὐδαμῇ εἶναι ληϊζόμενοις διηρηκὲς ἐπακοῦσα βαρβάροις, ἀγροῖς τε τοὺς ἀμφ' αὐτὴν κειμένοις, πολλοῖς γε οὔσι ταῦτ' ἀσχοῦσα καὶ αὐτὴν δὲ ὁ βασιλεὺς οὗτος πολίξει τε καὶ ἀποτευχίζει. (Προκόπιος IV, περὶ κτισμάτων, σελ. 143).

4. . . . Ῥωμαῖοι δ' ἀπόμαχοι εἰς τὴν Θράκην ἔχοντο ἀνὰ τὰς κώμας διατρεφόμενοι. . . (Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, Ἱστορίαι, σελ. 230 C. de Boor).

5. . . . ἡλίον κεκλικότος στρατοπεδεύεται [ὁ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος] ἐπὶ τι ὑπτιον χωρίον τὴν θέσιν, πολυάνδρον τε καὶ ἀφθονίᾳ τῶν εἰς ἐπισιτισμὸν περιρρεόμενον. (σελ. 221, C. de Boor).

6. Βλ. Προκόπιος III, Ἀνέκδοτα, σελ. 137 (Haury).

7. Βλ. Ἀγαθίας, σελ. 177 (C F H B 2, Keydell).— Θεοφάνης σελ. 233-4 (C. de

δεκαετία (550 - 560) πρωτοστατοῦν στὰ γεγονότα τῶν Βαλκανίων μέσα ἀπὸ τὶς ἐσωτερικὲς τους διαμάχες καὶ τὴν κατὰ καιροὺς ἐχθρική τους ἀντιπαράθεση μὲ τὴν αὐτοκρατορία. Γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή τους, ὁ Ἰουστινιανὸς καταφεύγει κατὰ τὴν προσφιλή τακτική τοῦ Βυζαντίου σὲ παρόμοιες περιπτώσεις, στὴν ὑποκίνηση τοῦ ἐνὸς φύλου ἐναντίον τοῦ ἄλλου μὲ παραχώρηση εἰδικῶν προνομίων καὶ δημιουργία φιλικῶν σχέσεων ἄλλοτε μὲ τὴ μιὰ ομάδα καὶ ἄλλοτε μὲ τὴν ἄλλη¹. Στὰ εἰδικὰ προνόμια περιλαμβανόταν ἡ παραχώρηση ἐδαφῶν νότια τοῦ Δούναβη καὶ ἡ δυνατότητα ἀγορᾶς προϊόντων. Ἀπὸ τὰ ἐκτενῆ χωρία τοῦ Προκόπιου² σχετικὰ μὲ τὴ δράση τῶν δύο φύλων καὶ τὴ θέση τῆς αὐτοκρατορίας ἀπέναντί τους, προκύπτουν δύο σημαντικὰ γιὰ τὸ θέμα μας στοιχεῖα:

α) τὸ μεγάλο κόστος αὐτῆς τῆς πολιτικῆς τὸ πλήρωσαν καὶ πάλι οἱ βόρειες ἐπαρχίες μὲ τὴν ἀπώλεια εὐφορῶν ἐδαφῶν τους καὶ τὴ διάθεση στοὺς βαρβάρους πολλῶν προϊόντων· β) ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῶν βαρβάρων καὶ ἰδιαίτερα τῶν ἡγετικῶν τους κύκλων ἦταν ἡ μόνιμη ἐγκατάστασή τους σὲ περιοχὲς τῆς αὐτοκρατορίας ποὺ θὰ τοὺς παρεῖχαν πλούσια ἀγαθὰ καὶ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, δεδομένου ὅτι στὶς βόρεια τοῦ ποταμοῦ περιοχὲς κατέφθαναν διαρκῶς νέες, ἰσχυρότερες φυλές.

Θὰ πρέπει ἀκόμη νὰ ὑπογραμμιστεῖ, ὅτι οἱ διπλωματικοὶ ἐλιγμοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα ποὺ περιεῖχαν αὐτοὶ καθαυτοί, πολλὲς φορές ἔδιναν στὰ πράγματα χειρότερη τροπή. Στὰ 558 - 9 ὁ Ζαβεργάν, ἀρχηγὸς τῶν Κουτρίγούρων, ἐνοχλημένος ἀπὸ τὴ συμμαχία Βυζαντίου - Οὐτιγούρων ἐπιχειρεῖ μεγάλη εἰσβολή στὴ Θράκη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας ἀπειλεῖ τὴν ἴδια τὴν Πρωτεύουσα. Ἡ δυναμικὴ ἐπέμβαση τοῦ στρατηγοῦ Βελισσάριου καὶ ἡ καταβολὴ μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν γιὰ τὴν ἐξαγορὰ τῆς εἰρήνης ἀπομακρύνουν τὸν κίνδυνον³. Μετὰ τὴν ἐξαγορὰ τῆς εἰρήνης ἀκολουθεῖ μιὰ περίοδος ἐσωτερικῶν διαμαχῶν ἀνάμεσα στὰ δύο ἀδελφὰ φύλα μέχρι τὴν ὑποταγή τους στοὺς Ἀβάρους (568), ὁπότε διακόπτεται ὁριστικὰ ἡ αὐτόνομη τουλάχιστο δράση τους⁴.

Boor).—Ι. Μαλάλας, σελ. 490 (Βόννη).—Πρβλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische*... σελ. 95. Ὁ V. Beševliev μὲ μιὰ σειρά ἐπιχειρημάτων ἀντικρούει τὴν ἀποψη πολλῶν ἱστορικῶν σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ Κουτρίγουροι ταυτίζονται μὲ τοὺς Βούλγαρους τῆς Παννονίας. Ὑποστηρίζει ὅτι τὰ δύο φύλα δὲν εἶχαν ἐθνικὴ ἀλλὰ πολιτικὴ συγγένεια. (β.π., σελ. 97 - 99).

1. Βλέπε, V. Tăpkova - Zaimova, *La politique de Byzance*... σελ. 37.

2. Βλ. Προκόπιος II, Ὑπὲρ Πολέμων, σελ. 581, 588 - 9 (Haury).

3. Βλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische*... σελ. 96 - 97.

4. Ἀγαθίας, σελ. 176, 197 (Keydell).—Ι. Μαλάλας, σελ. 490 (Βόννη).—Μένανδρος, σελ. 170, 196 - 7, 206 (Exc. de Legationibus, C. de Boor).—Θεοφάνης σελ. 233 - 4 (C. de Boor).

IV

Ἡ ἐμφάνιση τῶν Ἀβάρων στὸ β' μισὸ τοῦ ἑοῦ αἰῶνα καὶ ἡ ἐξάπλωση τῆς κυριαρχίας τους σ' ὅλες τὶς βόρεια τοῦ Δούναβη περιοχὲς μὲ τὴν ὑποταγὴ ἢ τὴν συμμαχία πολλῶν μικροτέρων φυλῶν, ἀνοίγει ἓνα καινούργιο κεφάλαιο στὴν ἱστορία τῶν Βαλκανίων. Ἡ πολεμικὴ τους δράση γιὰ μισὸ περίπου αἰῶνα στὶς ἐπαρχίες τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης σὲ στενὴ συνεργασία μὲ τοὺς Σλάβους θὰ προετοιμάσει τὸ ἔδαφος γιὰ νέες δυσμενέστερες γιὰ τὴν αὐτοκρατορία ἐξελίξεις ποὺ θὰ λάβουν χώρα κυρίως στὸν ἐπόμενον αἰῶνα.

Στὰ ἐκτενῆ κείμενα τῶν ἱστορικῶν τοῦ ἑοῦ αἰ. Εὐάγριου, Μένανδρου καὶ Θεοφύλακτου Σιμοκάττη ὑπάρχουν ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ στρατιωτικὴ τους ὁργάνωση, γιὰ τὴ δράση τους στὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο, γιὰ τὶς σχέσεις τους μὲ τὸ Βυζάντιο καὶ μὲ ἄλλους λαούς. Σ' ἀντίθεση μὲ τοὺς Σκλαβηνοὺς, οἱ Ἀβάροι, ὅπως ἄλλοτε οἱ Οὐννοὶ, εἶναι λαὸς ὁργανωμένος μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Χαγάνο, ἔχει θεσμούς, στρατό, διπλωματία. Μὲ τὸ Βυζάντιο ὑπογράφουν συμφωνίες, συνάπτουν κάποτε συμμαχίες, καθορίζουν σύνορα. Ἐπιβάλλονται εὐκόλα μὲ τὴν κοινωνικὴ καὶ στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ τους στ' ἀνοργάνωτα οὐννικὰ φύλα ποὺ συναντοῦν καὶ τὰ καθυποτάσσουν. Σημαντικὸ ρόλο στὶς πολεμικὲς τους ἐπιχειρήσεις θὰ παίξουν οἱ Σκλαβηνοὶ μὲ τοὺς ὁποίους σὲ συμμαχία ἢ ἀπλὴ συνεργασία θὰ πραγματοποιήσουν σειρὰ ἐπιδρομῶν σ' ὅλη τὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο¹.

Στὰ 558 τοποθετεῖται ἀπὸ τοὺς χρονογράφους τῆς ἐποχῆς ἡ πρώτη ἐπαφὴ Ἀβάρων καὶ Βυζαντινῶν. Ἀβαρικὴ πρεσβεία φθάνει στὴν Πρωτεύουσα καὶ ζητᾷ ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸ γῆ καὶ χρήματα, ὑποσχόμενη ἴσως κάποιες στρατιωτικὲς ὑπηρεσίες. Ὁ αὐτοκράτορας συμφωνεῖ στὰ ἐτήσια ἐπιδόματα, ἀρνεῖται ὅμως νὰ τοὺς παρχωρῇ γῆ γιὰ ἐγκατάσταση². Τὴν ἴδια θέση θὰ πάρει τέσσερα χρόνια ἀργότερα στὸ νέο αἶτημα τοῦ Χαγάνου Βαϊανοῦ νὰ ἐγκατασταθεῖ μὲ τὸ λαὸ του νότια τοῦ Δούναβη³. Οἱ μεταξὺ Γεπίδων καὶ Λογγοβάρδων ἀντιθέσεις καὶ ἡ ἀνάμειξη σ' αὐτὰς τοῦ Χαγάνου μὲ αἶτημα τῶν δεύτερων, θὰ τοῦ ἀνοίξει τὸ δρόμο πρὸς τὰ δυτικὰ. Μέχρι τὸ 572 ἡ δράση του εἶναι ὑποτονικὴ.

Ἡ ἀπογύμνωση ὅμως τῶν δουναβικῶν στρατευμάτων καὶ οἱ πρῶτες ἥττες

1. Γενικὴ βιβλιογραφία γιὰ τοὺς Ἀβάρους βλ. Moravcsik, *Byzantinoturcica* I, σελ. 41 - 42.

2. Βλ. Ἱ. Μελάλας, σελ. 489 (Βόννη). Ὁ Θεοφάνης σελ. 232 (C. de Boor) τοὺς περιγράφει ὡς ἐξῆς: εἶχον γὰρ τὰς κόμας ὀπισθεν μακρὰς πάνν, δεδεμένας πνανδίοις καὶ πεπλεγμένας, ἡ δὲ λοιπὴ φορεσία αὐτῶν ὁμοία τῶν λοιπῶν Οὐννων. . .

3. Μένανδρος, σελ. 442 - 444 (Exc. de Leg., C. de Boor).— Victor Tonnennensis, σελ. 205 (MGH AA XI, 2) *Eo anno Justinianus princeps legatos gentis Avarorum primus primos suscepit et cum donis maximis temere unde venerant facit. . .* "Ἀς σημειωθεῖ ὅτι ὁ χρονογράφος συγχέει τὴ δεύτερη ἀβαρικὴ πρεσβεία μὲ τὴν πρώτη.

τῶν Βυζαντινῶν στήν Περσία θά δώσουν στούς Ἀβάρους τὸ ἔναυσμα γιὰ δυναμικὲς ἐπιχειρήσεις μὲ στόχο τὴν κατάληψη ἐδαφῶν στήν αὐτοκρατορία. Στὰ 574 ὁ αὐτοκράτορας Τιβέριος, ἀντιμέτωπος μὲ τὴν πραγματικότητα (πλήθος ἀβαρικῶν στρατευμάτων βρίσκεται ἤδη μέσα στήν ἐπικράτεια τῆς αὐτοκρατορίας) ἀναγκάζεται νὰ παραχωρήσει στὸν Βαϊανὸ τὴν περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὸ Σίρμιο¹. Ἡ ἐγκατάστασή τους στήν περιοχὴ τοῦ Σιρμίου θά τοὺς ἀνοίξει τὸ δρόμο ὅχι μόνο γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἴδιας τῆς πόλης *clef de voûte des positions balkaniques de Byzance* κατὰ τὸν Lemerle, ἀλλὰ καὶ σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ νέες ἐπιτυχεῖς ἐκστρατεῖες. Κατὰ τὴ διάρκειά τους θά καταστρέψουν πολλὲς μεγάλες πόλεις καὶ θ' ἀπειλήσουν τὴν Κωνσταντινούπολη προσελάυνοντας μέχρι τὸ Μακρὸ Τεῖχος².

Οἱ ἐπιτυχίες τῶν Ἀβάρων ἐνθαρρύνουν τοὺς Σκλαβηνοὺς. Στὰ 580 - 1 ἐπιχειροῦν τὴ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῶν πρώτων ἐπίθεσή τους στὰ Βαλκάνια³. Ἡ πτώση τοῦ Σιρμίου (582)⁴ στὰ χέρια τῶν Ἀβάρων ἀφήνει ἐκτεθειμένες τὶς βόρειες ἐπαρχίες καὶ δημιουργεῖ τὶς καλύτερες προϋποθέσεις γιὰ κοινὴ πλέον δράση Ἀβάρων καὶ Σλάβων σ' ὁλόκληρη τὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο. Νά τί παραδίδει σχετικὰ ὁ Ἰωάννης Ἐφέσιος: *anno 3° mortis Iustini regis et regni victoris Tiberii populus maledictus Sclavinorum egressi HELLADA totam et regiones Thessalonicae et totius Thraciae parcurrerunt, et urbes et castra multa expugnaverunt, et terram vastaverunt et incenderunt et captivos ex ea abduxerunt et in ea dominati sunt, et in ea in suam dominorum modo iam tempus quattuor annorum impavide considunt*⁵. Κατὰ

1. Βλ. G. Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, σελ. 255 - 6 καὶ P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 289.

2. Σχετικὰ μὲ τὴ σειρὰ καὶ χρονολόγηση τῶν ἀβαρο-βυζαντινῶν πολέμων βλέπε: L. Hauptmann, *Les rapports de Byzantins avec les Slaves et les Avars pendant la seconde moitié du VIe siècle*, *Byzantion* 4 (1927 - 8), σελ. 137 - 170.— G. Labuda, *Chronologie des guerres de Byzance contre les Avars et les Slaves à la fin du VIe siècle*, *Byzantinoslavica* 11 (1950), σελ. 167 - 173.— G. Moravcsik, ὁ.π., σελ. 72 κ.έ.— P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 288 - 295.— P. Goubert, *Les guerres sur le Danube à la fin du VIe siècle d'après Ménandre le protecteur et Théophylacte Simocatta*, *Actes du XIIe Congrès Intern. d'études byzantines*, Βελιγράδι: (1964), σελ. 115 - 124.— Μαρίας Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Συμβολὴ εἰς τὴν Χρονολόγησιν τῶν ἀβαρικῶν καὶ σλαβικῶν ἐπιδρομῶν ἐπὶ Μαυρικίου* (582 - 602), *Σύμμεικτα* 2 (1970), σελ. 145 - 182.

3. ... κατὰ δὲ τὸ τέταρτον ἔτος Τιβερίου Κωνσταντίνου Καίσαρος βασιλείας ἐν τῇ Θράκῃ ξυνηνέχθη τὸ Σκλαβηνῶν ἔθνος μέχρι πού χιλιάδων ἑκατὸν Θράκῃ καὶ ἄλλα πολλὰ ληΐσασθαι. (Μένανδρος, C. de Boor, σελ. 124).

4. Βλ. Εὐάγγριος, σελ. 208 (Bidez-Parmentier) καὶ Μένανδρος, σελ. 174 - 5 (C. de Boor). Ὁ Ἰουστίνος Β' εἶχε ἀνακαταλάβει λίγα χρόνια πρὶν τὸ Σίρμιο, ἐκδιώκοντας μὲ τὴν βοήθεια τῶν Λογγοβάρδων τοὺς Γεπίδες.

5. Βλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische...* σελ. 125 - 6, ὅπου καὶ ἡ πη-

τὴν ἀφήγηση τοῦ Σιμοκάττη, σὲ ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομές, "Αἰβάροι καὶ Σλάβοι λεηλάτησαν καὶ κατέστρεψαν πολλὰς πόλεις καὶ φρούρια μεταξὺ τῶν ὁποίων: Σιγγιδόνα, Βιμινάκιο, Λύγούστα, Βονωνία, Ρατιαρία, Ἀππιαρία, Δορόστολο, Ζάλδαπα, Τρόπαιον, Μαρκιανούπολη κλπ.¹ Ἡ παράδοση τοῦ Σιρμίου στοὺς Ἀβάρους ἀποτελέσσει γεγονός ἀποφασιστικῆς σημασίας γιὰ τὴν μετέπειτα τύχη τῶν παραδουναβίων ἐπαρχιῶν. Ἀπὸ τότε τὸ σύνορο τοῦ Δούναβη ἀπειλεῖτο ὅλο καὶ περισσότερο, ἐνῶ τὸ τίμημα τῆς εἰρήνης ἦταν πολὺ μεγάλο².

Παρά τὴν τετράχρονη περίοδο εἰρήνης ποὺ θ' ἀκολουθήσει μετὰ τὸ 588 καὶ τὶς ὀργανωμένες ἐπιθετικὰς ἐκστρατεῖες τῶν Βυζαντινῶν στὴν τελευταία δεκαετία τοῦ αἰῶνα, ἐστεμμένες πολλὰς φορὲς μὲ ἐπιτυχία, οἱ βόρειες ἐπαρχίαι δὲν θὰ μπορέσουν νὰ συνέλθουν. Ἡ οἰκονομία τῶν ἀστικῶν κυρίως κέντρων ἔχει διαλυθεῖ· ὁ πληθυσμὸς τοὺς ἔχει ὑποστεί τὴ μεγαλύτερη ὥς τώρα φθορά. Ἡ περιγραφή τῆς πολιορκίας καὶ παράδοσης τοῦ Σιρμίου δίνει τὸ μέτρο τῆς ἀπόγνωσης στὴν ὁποία ἔφθαναν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων κατὰ τὶς ἀβαροσλαβικὰς ἐπιδρομὰς. . . πιεζομένων τοιγαροῦν τῶν ἐν τῷ Σιρμίῳ λιμῷ μεγίστῳ, ἤδη τε ἀπτομένων ἀθεμίτων τροφῶν τῷ ἐστερῆσθαι τῶν ἀναγκαίων καὶ γεγεφυρῶσθαι τὴν διάβασιν τοῦ Σαοῦ. . . ὀλοφυρομένων τε καὶ ἐς τὰς ἐσχάτας ἐλπίδας ἐξωλισθηκότων, καταμεμφομένων τε τοῖς Ρωμαίων ἡγεμόσι. . . Τιβέριος ὁ βασιλεὺς. . . αἰρετώτερον ἡγησάμενος μὴ συναιχμαλωτισθῆναι τῇ πόλει τῶν οἰκητόρων τὸν ὅμιλον, ἐν γράμμασι κελεύει Θεόγνιδι καταλῦσαι τὸν πόλεμον ἐπὶ σπονδαῖς ὥστε ὑπεξελθεῖν παμπληθεῖ τοὺς τῇδε οἰκοῦντας, μηδὲ ἐπιφερομένους τῶν οἰκείων ἢ μόνον τὸ ζῆν καὶ παρασχῶν οὕτω περιβόλαιον ἐν. . .³. Ὁ πληθυσμὸς λοιπὸν τῶν ἀστικῶν κέντρων, ποὺ ὑπῆρξαν ὁ κύριος στόχος τῶν Ἀβάρων, μειώθηκε σημαντικὰ ὅχι μόνον ἐξαιτίας τῶν θυμάτων τοῦ πολέμου καὶ τῶν «μυριάδων» αἰχμαλώτων ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῶν ἀθρόων θανάτων ποὺ ἐπῆρχοντο ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τροφίμων καὶ ἀπὸ τὶς ἐπιδημίαις ποὺ τὴν ἀκολουθοῦσαν.

Τὸ κλίμα ἀνασφάλειας στὶς βόρειες ἐπαρχίαι ἦταν τόσο ἔντονο ποὺ δημιούργησε ρεῦμα προσφυγιᾶς πρὸς τὰ νότια. Στὰ «Θαύματα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου» μνημονεύονται πρόσφυγες τῆς Θεσσαλονίκης, προερχόμενοι ἀπὸ τὶς πόλεις

γῆ. Ὁ I. Nestor (*La pénétration des Slaves dans la péninsule balkanique et la Grèce Continentale*, RESEE I (1963) 1 - 2, σελ. 50) ἀμφισβητεῖ τὴν ἀξιοπιστία τῆς πηγῆς μὲ σειρὰ ἐπιχειρημάτων καὶ διατυπώνει τὴν ἄποψη, ἀντικρούοντας ἄλλους ἱστορικούς, ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ ἐγκατάσταση Σλάβων στὴ Βαλκανικὴ ἀλλὰ γιὰ μεγάλῃς διάρκειας ἐπιδρομὴ.

1. Θεοφ. Σιμοκάττη, σελ. 46 - 7, 54 - 5, 101, 126 (C. de Boor).— Πρβλ. Θεοφάνης, σελ. 252 - 3, 257 - 8 (C. de Boor)

2. Στὴ συνθήκη εἰρήνης ποὺ ὑπογράφτηκε μετὰ τῶν Βυζαντινῶν καὶ Ἀβάρων στὰ 584 καθορίσθηκε τὸ ποσὸ τῶν 100.000 χρυσῶν νομισμάτων ὡς ἐτήσια ἀποζημίωση πρὸς τοὺς Ἀβάρους. Βλ. P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 290.

3. Μένανδρος, σελ. 174 - 5.

Ναϊσσοῦ καὶ Σερδικῇ, τὶς Δουναβικὲς χώρες, τὴν Παννονία, Δαρδανία κλπ.¹ Στὴν Ἀγκόνα τῆς Ἰταλίας κατέφευγαν πρόσφυγες ἀπὸ τὸ Δορόστολο τὴν ἴδια ἐποχὴ, μεταφέροντας τὰ λείψανα τοῦ μάρτυρα τῆς πόλης Δάσιου². Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὅταν ἡ πρόθεση τῶν Σλάβων γιὰ μόνιμη ἐγκατάσταση σὲ ἔρημες περιοχὲς τῶν παραδουναβίων ἐπαρχιῶν εἶχε καταστεῖ ἀπροκάλυπτη³, οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες τοῦ β' μισοῦ τοῦ 6ου αἰ. διαβλέποντας ἴσως τὶς μελλοντικὲς διαστάσεις τοῦ προβλήματος, προχώρησαν σὲ ἐποικισμοὺς ἀγροτικῶν περιοχῶν μεταφέροντας γεωργοὺς ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ στρατιῶτες μὲ τὶς οἰκογένειές τους ἀπὸ τὴν Ἀρμενία⁴. Ἡ διαδικασία τῆς σταδιακῆς ἀνεπίσημης ἐγκατάστασης μικρῶν σλαβικῶν ομάδων ἄρχισε στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ 6ου αἰώνα⁵. Θὰ ἐνταθεῖ στὶς ἀρχὲς τοῦ 7ου, μετὰ τὴν αἰφνίδια διακοπὴ τῆς ἐπιθετικῆς πολιτικῆς τοῦ Μαυρίκιου, καὶ θ' ἀρχίσει νὰ παίρνει μεγάλες διαστάσεις κυρίως ἀπὸ τὴν βασιλεία τοῦ Ἡράκλειου, ὅταν ἡ προσοχὴ τῆς αὐτοκρατορίας θὰ στραφεῖ στ' ἀνατολικά, στοὺς Πέρσες καὶ τοὺς Ἀραβες.

1. Βλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische...* σελ. 59.

2. Βλ. J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes*, Παρίσι (1918), σελ. 112.

3. Μέχρι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὁ τρόπος πὺ οἱ βυζαντινὲς Ἀρχὲς ἀντιμετώπιζαν τὶς σλαβικὲς ἐπιδρομὲς δὲν διέφερε ἀπὸ ἐκεῖνον τῆς ἀντιμετώπισης τῶν ἄλλων βαρβάρων. Ὅταν δηλαδὴ ὁ θόρυβος τῶν ἐπιδρομῶν τοὺς ἐφθανε ὡς τὴν Πρωτεύουσα, ὁ αὐτοκράτορας ἔστελνε στρατιωτικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ τὶς ἀποκρούσει. Ἄν στὸ μεταξύ κάποιοι ομάδες τοὺς φαίνονταν διατεθειμένες νὰ συνδεθοῦν «φιλικὰ» μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς οἱ τελευταῖοι ἔσπευδαν νὰ τοὺς δεχθοῦν ὡς «συμμάχους» τῆς αὐτοκρατορίας. Χαρακτηριστικὴ ἡ περίπτωση τῶν Ἀντων, τοὺς ὁποίους ὁ Ἰουστινιανὸς ἐγκατέστησε στὴν πόλη Tugis. (Προκόπιος II, Ὑπὲρ πολέμων, σελ. 359). Βέβαια, ἀνάμεσα στὶς ἐπιδρομὲς τῶν Σλάβων καὶ ἐκεῖνες τῶν ἄλλων βαρβάρων εἰσβολέων ὑπῆρχε μιὰ οὐσιαστικὴ διαφορά. Οἱ σλαβικὲς ἐπιδρομὲς ἦταν πολὺ συχνὲς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰσβολέων μεγάλος.

4. Βλ. V. Tǎrkova - Zaimova, ὁ.π., σελ. 38.

5. Πρὶνεται γιὰ ὀλιγάριθμες ομάδες, οἱ ὁποῖες ἀποσπῶντο ἀπὸ τὸν κορμὸ τῶν σλαβικῶν στρατευμάτων κατὰ τὴν ὑποχώρησή τους βόρεια τοῦ ποταμοῦ καὶ κατέφευγαν σὲ ἀπομεμακρυσμένες ὁρεινὲς περιοχὲς. Εἶναι δύσκολο νὰ ἰσχυρισθεῖ κανεὶς ὅτι ἔγινε πραγματικὴ ἐγκατάσταση Σλάβων στὰ Βαλκάνια πρὶν ἀπὸ τὸ 602. Οἱ ὀργανωμέναι ἐπιθετικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ Μαυρίκιου ἐναντίον τῶν Ἀβασολάβων μετὰ τὸ 593 στὴν περιοχὴ τοῦ Δούναβη καὶ οἱ ἐπιτυχεῖς ἐκστρατεῖες τῶν στρατηγῶν τοῦ βόρεια τοῦ ποταμοῦ ἐναντίον τῆς «Σκλαβηνίας», δὲν θὰ δικαιολογοῦσαν τέτοιους ἰσχυρισμούς. Δύο ἀναφορὲς τοῦ Θεοφύλακτου Σιμοκάττη ἀπηχοῦν τὴν ἰσχυρὴ θέληση τοῦ αὐτοκράτορα Μαυρίκιου νὰ προφυλάξει μὲ κάθε τρόπο τὸ σύνορο τοῦ Δούναβη ἀπὸ τὴν ὑποβόσκουσα σλαβικὴ ἐπιβουλὴ. α) Στὰ 592 . . . ὁ στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως παρὰ τὸν Ἰστρον ἐπέμπετο, ὅπως τὰ τῶν Σκλαβηνῶν γένη διανήξασθαι τὸν ποταμὸν κωλύόμενα φόβιον ἄκοντα τῇ θράκη παράσχωιντο· ἔφασκε γάρ ὁ αὐτοκράτωρ τῷ Πρίσκῳ, οὐκ ἂν ἡρεμοίῃ τὸ βάρβαρον, εἰ μὴ τὸν Ἰστρον ἐς τὰ μάλιστα τὸ Ῥωμαϊκὸν περιφρουρήσοιτο. . . β) Στὰ 600 . . . διομολογεῖται Ῥωμαίοις καὶ Ἀβάροις ὁ Ἰστρος μεσίτης, κατὰ δὲ Σκλαβηνῶν ἐξουσία τὸν ποταμὸν διανήξασθαι. . . (σελ. 230 καὶ 273, C. de Boor).

Οί ύλικές καταστροφές καὶ οἱ σημαντικῆς ἀνθρώπινες ἀπώλειες ποῦ προκάλεσαν οἱ πόλεμοι καθὼς καὶ ἡ συνεχὴς παραμονὴ βυζαντινῶν στρατευμάτων στὶς δουναβικῆς ἐπαρχίες ἦταν φυσικὸ νὰ ὀδηγήσουν σὲ πλήρη ἀποδιοργάνωση τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν πόλεων καὶ σὲ ἀπίσχυση τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Ἀναγνωρίζοντας τὴν κατάστασι αὐτή, οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες τοῦ β' μισοῦ τοῦ 6ου αἰ. ἐκδίδουν Διατάγματα μὲ τὰ ὁποῖα προβαίνουν σὲ φορολογικῆς ἀπαλλαγές, μειώσεις εἰσφορῶν ἢ ἔστω διευκολύνσεις ὡς πρὸς τὸν χρόνον καταβολῆς τῶν φόρων στὸ Δημόσιο. Μὲ διάταγμα τοῦ 566, ὁ Ἰουστίνος Α' ἀπαλλάσσει ὅλους τοὺς πολῖτες τῆς Ἰλλυρίας, Μυσίας καὶ Σκυθίας ἀπὸ τὰ ὀφειλόμενα τῷ δημοσίῳ ἐλλείμματα μέχρι τῆς *octavas* (ὄγδοο φορολογικὸ ἔτος) ¹.

Τὴν εἰκόνα τῆς οἰκονομικῆς κατάρρευσης τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης ἀντανακλᾷ σαφέστερα παρόμοιο διάταγμα ποῦ ἐκδόθηκε τὸ 575, ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Τιβέριο. Παραθέτουμε μέρος τοῦ περιεχομένου του. . . *Ἴσμεν τοίνυν τὰς ἐπαλλήλους τε καὶ πολυτρόπους τῶν ἀνθρώπων φθορὰς εἰς τοσοῦτον τὰς κτήσεις καταγαγεῖν ἀπορίας, ὥστε μήτε προσόδους εἰσάγειν δύνασθαι τοῖς κεκτημένοις μήτε μὴν τὰς τῶν δημοσίων αὐτάρκως εἰσκομίζειν φορὰς, καὶ ταῦτα στρατιωτικῆς τε καὶ ἄλλης κατὰ τὸ ἀναγκαῖον προΐουσης δαπάνης ἐπικειμένης καὶ σφόδρα καὶ συνωθοῦσης ἡμῶς πολλοῖς περιρρομένους πολέμοις συχνὰς ποιεῖσθαι χρημάτων τὰς ἐπιδόσεις. ἐμεριμνήσαμεν οὖν ἱκανῶς, πῶς ἂν γένοιτο καὶ τὴν χρεῖαν πληρῶσαι καὶ τῶν ὑπηκόων τὴν ἔνδειαν θεραπεῦσαι. . . προσάγομεν. . . καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος δωρεάν, δι' ἧς *concedimus* γεωργοῖς τε καὶ συντελεσταῖς ἅπασιν (ταυτὸν δὲ ἔστιν εἰπεῖν τοῖς τῶν χωρίων κυρίοις) *integrum unum canonem* τῶν δημοσίων φόρων εἰς *quadrien-nium* διαιρουμένης, τουτέστι τῆς μὲν εἰσελευσομένης ἐνάτης ἐπιμεμήσεως τετάρτην τούτου μοῖραν, τῆς δὲ μετὰ τούτων δεκάτης τοσοῦτον ἕτερον μέρος, ὁμοίως, καὶ τῆς ἐνδεκάτης «καὶ δωδεκάτης» ἐπιμεμήσεως ἀνὰ τετάρτην μοῖραν, συναπομείοντες καὶ τὰς ὁπωσοῦν ὑπὲρ τούτων παρεχόμενας τισὶ συνηθείας. Ἀφίμεν δὲ τούτοις καὶ τὰ ἐλλείμματα τοῦ φθάσαντος χρόνου μέχρι πέρατος τῆς ἄρτι παρελθούσης *quinta* ἐπιμεμήσεως, καὶ θεσπίζομεν μηδεμίαν εἰσπραξίν γενέσθαι τῶν παρ' ἡμῶν φιλοτιμηθέντων εὐσεβῶν τελεσμάτων, εἴτε τὴν μερίστην ἀρχὴν ὁρᾷ ταῦτα τῶν ἀνατολικῶν ἱερῶν πραιτωρίων εἴτε τὴν παρ' Ἰλλυριοῖς ἐπαρχότητα ἢ τὴν ἀρχὴν τῶν νήσων καὶ τῶν ἐπὶ Σκυθίας τε καὶ Μυσίας στρατιωτικῶν ταγμάτων ἢ τὰς θείας ἡμῶν λαργιτιόνας ἢ καὶ ἄλλην ἀρχήν. . . ².*

Τὴν οἰκονομικὴ κρίσι τῶν βαλκανικῶν ἐπαρχιῶν δὲν μαρτυροῦν μόνο τὰ προαναφερθέντα αὐτοκρατορικὰ μέτρα. Ἡ ἀπουσία ἀγορῶν-ἐμπορικῶν κέν-

1. Corpus Juris Civilis, Novellae, σελ. 722 (ἐκδ. Schoell - Krall)

2. Στὸ ἴδιον, σελ. 749 - 750

τρων κατὰ μῆκος τοῦ Δούναβη ἢ στὸ ἐσωτερικὸ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἡ ἀπόλυτη σιγὴ τῶν πηγῶν γιὰ ὁποιαδήποτε ἐμπορικὴ δραστηριότητα στὴν περιοχὴ, στὸ β' μιστὸ τοῦ ἑξῆς αἰῶνα ἀπηχοῦν ἕμμεσα τὴν ἴδια κατάσταση. Οἱ συνεχεῖς πολιορκίες καὶ καταστροφές τῶν ἀνθηρῶν ἄλλοτε οἰκονομικῶν κέντρων καὶ ἡ πληθυσμιακὴ ἀπογύμνωση τῆς ὑπαίθρου περιόρισαν στὸ ἐλάχιστο τὴ δυνατότητα παραγωγῆς ντόπιων βιοτεχνικῶν καὶ γεωργικῶν προϊόντων. Ἡ ἀνεπάρκεια τους γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἐσωτερικῶν ἀναγκῶν δὲν ἄφηνε βεβίως κανένα περιθώριο γι' ἀνταλλαγὴ τους μὲ ξένα. Ἡ μὴ λειτουργία ἀγορῶν κοντὰ στίς περιοχές τους δὲν ἐπέτρεπε στοὺς Ἀβάρους τὴν εὐκολὴ καὶ ἄμεση προμήθεια βυζαντινῶν προϊόντων, δυνατότητα ποὺ εἶχαν ἄλλοτε οἱ προκατόχοί τους λαοὶ Γότθοι καὶ Οὐννοι. Οἱ ἐμπορικὲς συναλλαγές μεταξὺ Ἀβάρων καὶ αὐτοκρατορίας περιορίζονταν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στοὺς ἡγετικούς τους μόνο κύκλους, καὶ διεξάγονταν σὲ ἐπίπεδο πρέσβεων. Συχνά, Ἀβάροι πρέσβεις προμηθεύονταν κατ' ἐντολὴ τοῦ ἡγεμόνα τους βυζαντινὰ προϊόντα ἀπὸ τὴν Πρωτεύουσα στὴ διάρκεια τῶν διπλωματικῶν τους ἀποστολῶν, καταβάλλοντας γιὰ τὴν ἀγορὰ τους μέρος ἀπὸ τὸν ἐτήσιο φόρο ποὺ εἰσέπρατταν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο¹.

Χαρακτηριστικὸ φαινόμενο τῆς ἐποχῆς ἡ ἀνεπάρκεια τροφίμων στὰ στρατόπεδα καὶ ἡ πλήρης ἀδυναμία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης νὰ συμβάλλουν στὸν ἀνεφοδιασμό τους. Οἱ ἀφηγήσεις τῶν χρονογράφων Θεοφυλ. Σιμοκάττη καὶ Θεοφάνη σχετικὰ μὲ τὴν πολιορκία τῆς Τομέας² (πόλη τῆς θρακικῆς Μυσίας) καθιστοῦν καταφανεὲς τὸ ἀδιέξοδο στὸ ὁποῖο ἔχει ὀδηγηθεῖ ὁ πληθυσμὸς καὶ ὁ στρατὸς τῶν παραδουναβίων ἐπαρχιῶν. . . *Ρωμαῖοι τοιγαροῦν καὶ οἱ βάρβαροι εἰς τὰ περὶ Τομέαν τὴν πόλιν στρατοπεδεύοντες ὥρας ἐπιγινομένης χειμῶνος οὐδαμῶς τὸν χάρακα διελύσαντο. Τοῦ δὲ ἥρος ἀνίσχοντος λιμὸς τοῖς Ῥωμαίοις ἐνέσκηπεν. . . τοῦ τε λιμοῦ τοὺς Ῥωμαίους καταπιέζοντος, παραδόξῳ προνοίᾳ τινὶ ὁ Χαγάνος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πρεσβεύεται, ἡ δὲ ἀξίωσις ἦν λύσιν τῷ λιμῷ ἐπιθεῖναι. . . ἀμάξας τοιγαροῦν ὁ Χαγάνος ἐπισιτισμῶν λιμώττουσι τοῖς Ῥωμαίοις παρείχετο. . .*³

Στὸ χωρίο ποὺ παραθέσαμε προβάλλουν δύο διαφορετικὲς εἰκόνες: ἀπὸ τὴ μιὰ ἡ ἀνέχεια καὶ ὁ λιμὸς ποὺ μαστίζει τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα· ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ οἰκονομικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡ δυνατότητα τοῦ Ἀβάρου ἡγέτη λύσιν τῷ λιμῷ ἐπιθεῖναι. Ὁ Θεοφάνης⁴ ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ Σιμοκάττη γιὰ

1. Βλ. Σοφίας Πατούρα, *Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία*. . . σελ. 357 - 358.

2. Γιὰ τὴν πολιορκία τῆς Τομέας βλ. τὴν εἰδικὴ μελέτη τοῦ G. h. Stefan, *Tomis et Toméa, à propos des luttes entre byzantins et Avars à la fin du VIe siècle de notre ère*. Dacia N. S. 11 (1967), σελ. 253 - 258.

3. Θεοφ. Σιμοκάττης, σελ. 267 - 268 (C. de Boor).

4. . . . *τῆς δὲ ἐορτῆς τοῦ πάσχα καταλαβούσης, καὶ τῶν Ῥωμαίων λιμῷ τηκομένων, ἀκηκοὺς ὁ Χαγάνος τῷ Πρίσκῳ ἐδήλου ἀμάξας ἐκπέμψαι πρὸς αὐτόν, ὅπως δαπανήματα*

τὴν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, ἀναφερόμενος στὸ ἴδιο περιστατικό, ἀνεβάζει τὸν ἀριθμὸ τῶν γεμάτων μὲ τρόφιμα ἀμαξῶν ποὺ ἔστειλε ὁ Χαγάνος στὸ διοικητὴ τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων σὲ τετρακόσιες. Ἡ ἔμφαση ποὺ δίνει ὁ χρονογράφος τοῦ 9ου αἰ. στὴν περιγραφή τοῦ περιστατικοῦ ἀλλὰ καὶ μόνη ἢ ἐπισήμανση τοῦ γεγονότος ἀξιοποιοῦν στὸ ἔπακρο τῆ μαρτυρία τῆς πρώτης πηγῆς. Ἡ φράση τοῦ Σιμοκάττη *παραδόξῳ προνοίᾳ τινὶ ὁ Χαγάνος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πρεσβεύεται ἀπηχεῖ τὴν ἀπόγνωσιν* στὴν ὁποία εἶχαν περιέλθει οἱ Βυζαντινοὶ καὶ τὴν ἀνακούφιση ποὺ αἰσθάνθηκαν στὴ συνέχεια ἀπὸ τὴν προσφορά τῶν Ἀβάρων.

Ἐπισημαίνουμε ἐδῶ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κρίση τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 6ου αἰῶνα δὲν πλήττει μόνον τὶς βαλκανικὲς ἐπαρχίες. Ἡ ἴδια ἢ Πρωτεύουσα εἶναι ἀνίκανη ν' ἀντιδράσει. Ἡ *σιτοδεία* καὶ ὁ λιμὸς ποὺ ἐνέσκηψεν στὴν Κωνσταντινούπολη στὰ 601 προκάλεσαν τὴ στάση τοῦ ὄχλου καὶ τὸ δημόσιον λιθοβολισμό τοῦ αὐτοκράτορα Μαυρίκιου¹.

Ἡ ἀδυναμία τῆς Πρωτεύουσας νὰ συντηρήσει τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα νότια τοῦ Δούναβη, μέσα δηλαδὴ στὴν ἐπικράτεια τῆς αὐτοκρατορίας, ἀναγκάζει ἴσως τὸν Μαυρίκιον νὰ διατάξει στὰ 602 τὸν ἀδελφὸ του Πέτρο (διοικητὴ τῶν θρακικῶν στρατευμάτων) ἐν τῇ τῶν Σκλαβινῶν χώρα τὸν λαὸν παραχειμάσαι². Περισσότερο ἀπὸ τὶς στρατιωτικὰς ἐπιτυχίες ἐναντίον τῶν Σλάβων βόρεια τοῦ Δούναβη, τὴν ἀπόφαση, πιστεύουμε, τοῦ αὐτοκράτορα νὰ διαχειμάσουν τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα στὴ «Σκλαβηνία» τὴν ὑπαγόρευσε τὸ ὀξὺ πρόβλημα τῆς ἐπιβίωσής τους³. Τὴν ἀποψὴ μας ἐνισχύει σημαντικὰ μιὰ χαρακτηριστικὴ φράση τοῦ Θεοφάνη: *Μαυρίκιος δὲ τῷ Πέτρῳ ἐπώχλει διὰ γραμμάτων περᾶσαι τὸν Ἰστρὸν καὶ τὰς χειμερινὰς ἀποτροφὰς τοῦ λαοῦ ἐκ*

ἀποστείλῃ αὐτοῖς, ἵνα μετὰ ἱλαρότητος τὴν ἐαυτῶν ἐορτὴν ἐκπληρώσασεν τετρακοσίας τοίνυν ἀμάξας πληρώσας τούτοις ἐξέπεμψεν (Θεοφάνης Χρονογραφία, σελ. 278 C. de Boor).

1. Βλ. Θεοφ. Σιμοκάττη, σελ. 291.

2. Βλ. Θεοφάνης, σελ. 286 καὶ Θεοφ. Σιμοκάττη, σελ. 293.

3. Ὡς σημειωθεῖ ὅτι ὡς τώρα δὲν ἔχει, ἀπ' ὅσο γνωρίζουμε, τεθεῖ τὸ πρόβλημα σὲ τέτοια βάση. Οἱ περισσότεροι ἱστορικοὶ-ἐρευνητές, παρακάμπτοντας τὴν ἴδια τὴν ἀπόφαση, σχολιάζουν καὶ κρίνουν μόνον τὸ ἀποτέλεσμά της. Ὁ P. Lemerle (δ.π., σελ. 292) ἐκφράζει μὲ κάποια ἐπιφύλαξη τὴν ἀποψὴ ὅτι ὁ Μαυρίκιος «allait-il ajouter à la gloire d'avoir vaincu les Perses, celle d'une victoire décisive sur les Avaro-Sclavènes, et d'un rétablissement durable de la frontière danubienne». Ὁ I. Nestor (δ.π., σελ. 65) ἐπισημαίνει τὴν διακοπὴ τῆς ἐπιθετικῆς πολιτικῆς τοῦ Μαυρίκιου χωρὶς ν' ἀνατρέχει στὶς αἰτίες ποὺ τὴν προκάλεσαν. Ὁ P. Goubert (δ.π., σελ. 124) δὲν σχολιάζει τὴ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα νὰ διαχειμάσουν τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα στὴ Σκλαβηνία ἐνῷ κρίνει τὶς συνέπειές της. Διερωτᾶται ἂν, ὄντας ἐπικεφαλῆς τῶν στρατευμάτων τοῦ Δούναβη ὁ ἴδιος ὁ Μαυρίκιος, «la face du monde n'aurait pas été changée». Καταλογίζει τὴ δυσάρεστη ἐξέλιξη τῶν γεγονότων στὴν ἀνικανότητα τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητῆ Πέτρου. Ἐμεῖς κρίναμε ἀπαραίτητη ὄχι μόνον τὴν ἐπισήμανση τῆς διαταγῆς ἀλλὰ κυρίως τὴν ἀνάληψη τῶν αἰτιῶν ποὺ ὀδήγησαν σ' αὐτή.

τῆς τῶν Σκλαυνῶν χώρας ἀρύσασθαι, ὅπως μὴ δημοσίας σιτήσεως ἀναγκασθῇ τοῖς Ρωμαίοις παρασχεῖσθαι¹. Ὁ αὐτοκράτορας λοιπὸν ἐμμένει στὴν ἀπόφασή του γιὰ νὰ μὴν ἀναγκασθεῖ νὰ παράσχει στὰ στρατεύματα δημόσια σίτηση.

Οἱ ἀναφορὲς στὴν δημοσίαν σίτησιν, καὶ στὴν ἀναζήτηση χειμερινῶν ἀποτροφῶν στὴ Σκλαβηνία ὑπονοοῦν βεβαίως τὴν πλήρη ἀδυναμία τῶν βαλκανικῶν ἐπαρχιῶν νὰ συντηρήσουν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στρατεύματα. Οἱ προσδοκίες τοῦ Μαυρίκιου γιὰ ὑπακοή καὶ ἀνταπόκριση στὰ προστάγματά του στηρίζονται μᾶλλον στὸν ἐνθουσιασμό πού ἐπικρατεῖ στίς τάξεις τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὶς συνεχεῖς τοὺς νίκες ἐπὶ τῶν Σκλαβηνῶν βόρεια τοῦ ποταμοῦ. Οἱ προσδοκίες του ὅμως διαψεύδονται. Ἡ λαθρασμένη ἐκτίμησή του ὡς πρὸς τὶς πραγματικὲς διαθέσεις τοῦ στρατοῦ, ἀποβαίνει μοιραία γιὰ τὸν ἴδιο καὶ γιὰ τὸ σύνορο τοῦ Δούναβη.

Τὰ στρατεύματα στασιάζουν καὶ ἀνακηρύσσουν αὐτοκράτορα τὸν ἐκατόνταρχο Φωκά². . . . καὶ κύριος τῶν σκήπτρων ὁ τύραννος προχειρίζεται, καὶ κρατεῖ τῆς εὐδαιμονίας ἢ συμφορᾶ, καὶ λαμβάνει τὴν ἑναρξιν τὰ μεγάλα καὶ ἐπίσημα τῶν Ρωμαίων ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀτυχήματα³.

Ἡ συμφορὰ καὶ τὰ μεγάλα καὶ ἐπίσημα ἀτυχήματα πού προκαλεῖ ἡ ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὸν Φωκά κτυποῦν ἄμεσα καὶ κύρια τὶς βαλκανικὲς ἐπαρχίες. Ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐπιθετικῆς πολιτικῆς τοῦ Βυζαντίου στὸ Δούναβη καὶ ἡ ὑποχώρηση τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῶν στρατευμάτων ἀνοίγουν τὸ δρόμο στοὺς καιροφυλακτοῦντες Σλάβους. Ἡ βαθμιαία καὶ προγραμματισμένη διείσδυσή τους στὰ Βαλκάνια στίς ἀρχὲς τοῦ 7ου αἰῶνα ἀρχίζει ν' ἀποκτᾶ μιὰ γενικὴ καὶ πραγματικὴ ἱστορικὴ σημασία.

Θεωρώντας τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἐγκατάστασης τῶν Σλάβων μέσα στὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο σὰν ἀπαρχὴ μιᾶς νέας ἱστορικῆς περιόδου τῶν βυζαντινῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βορρᾶ κρίνουμε σκόπιμο, συνοψίζοντας τὰ ὅσα ἐκτενῶς ἀναλύσαμε παραπάνω, νὰ ἐπισημάνουμε τὰ ἐξῆς: Οἱ κοινωνικο-οικονομικὲς καὶ δημογραφικὲς συνθῆκες πού ἔχουν διαμορφωθεῖ στίς βόρειες ἐπαρχίες τῆς Θράκης στὰ τέλη τοῦ 6ου - ἀρχὲς τοῦ 7ου αἰῶνα συνιστοῦν βασικὲς προϋποθέσεις γιὰ κάθε εἶδους ἐποικισμό τῆς περιοχῆς νόμιμο ἢ παράνομο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη

1. Βλ. Θεοφάνης, σελ. 286. Τὴν ἴδια πληροφορία βρίσκουμε στὸ Σιμοκάττη, διατυπωμένη ὡς ἐξῆς: ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐπώχλει δι' ἐπιστολέως τὸν Πέτρον τὸν ποταμὸν διαπεραιωσάμενον τὰς δυνάμεις τῆς τῶν βαρβάρων γῆς ἐπιβῆναι, τὰς τε τῶν στρατοπέδων ἀποτροφὰς αὐτόθεν τοὺς Ρωμαίους ἀρύσασθαι, ἐγκοπὴν τε δημοσίων σιτήσεων ἐντεῦθεν τῷ πρωτανεῖω παρέχεσθαι, (σελ. 295, C. de Boor).

2. Βλ. P. Goubert, *Causes et conséquences de la révolution de 602*, Actes du Xe Congrès Intern. d'études byzantines, Istanbul 1955, σελ. 216 - 218.— Τοῦ ἴδιου, *Autour de la révolution de 602*, *Orientalia Christiana Periodica* 33 (1967), σελ. 604 - 619.

3. Θεοφ. Σιμοκάττης, σελ. 303.

πλευρά ή άνωμαλία, τήν όποία κατά τήν άποψή μας¹ προκάλεσαν κατεξοχήν οί συνθήκες τοῦ Δούναβη στό άνώτατο επίπεδο τής πολιτικῆς ήγεσίας τής αὐτοκρατορίας, δίνει τό έναυσμα στοὺς Σλάβους, οί όποιοι από τό β' μισό τοῦ 6ου αἰ. εἶχαν έκδηλώσει διαθέσεις έποικισμού στά Βαλκάνια, νά πραγματοποιήσουν τά σχέδιά τους.

Εἶναι προφανές ότι τό έξασθενημένο στρατιωτικά καί όχυρωματικά έκτενές δοναβικό *limes* καί ή έγκατάλειψη όρισμένων άγροτικῶν περιοχῶν από τοὺς φυσικούς προστάτες τους (δηλ. τόν πληθυσμό τους) δέν μποροῦν νά άποτελέσουν οὐσιαστικό έμπόδιο στό δρόμο τῶν «είρηνικῶν» εἰσβολέων τοῦ 7ου αἰώνα. Οί εὐνοϊκές γιά τά σχέδιά τους προϋποθέσεις έχουν δημιουργηθεῖ. Ἡ δυσμενής γιά τήν αὐτοκρατορία συγκυρία τής πραξικοπηματικῆς αλλαγῆς τής έξουσίας καί τής αἰφνίδιας διακοπῆς τής έπιθετικῆς πολιτικῆς της στό Δούναβη, τοὺς δίνει τήν εύκαιρία νά τίς αξιοποιήσουν.

ΣΟΦΙΑ ΠΑΤΟΥΡΑ

151. Βλέπε πιό πάνω, σελ. 349 καί σημ. 3.

